

“HET LOT KOOS ZIJN HELD”

JAN KRUIS

26-03-1904 / 14-04-1945

“Kavelstrook”

SAMENGESTELD DOOR GEORGE DE HAAN

Het bronzen portret van Jan Kruis op de voorzijde van het omslag is geboetseerd door Thérèse Kleine.

© 2001: G. J. de Haan - Lunteren

Voorwoord

55 Jaar na de Tweede Wereldoorlog wist George de Haan uit Lunteren bijna niets over het leven van zijn oom Jan Kruis uit Luinjeberd en het sneuvelen van zijn oom als verzetsman op de voorlaatste dag van de bevrijding van Heerenveen in april 1945.

Met de informatie die hij van zijn familie kreeg was hij niet tevreden en ging op aandringen van zijn vrouw op onderzoek.

Pas na gesprekken met oud-verzetsmensen kreeg George een afgerond verhaal over de laatste dagen van Jan Kruis aan de Mobilisatieweg in de buurt van Heerenveen en over het sneuvelen van zijn oom op 14 april 1945.

Dit goed gedocumenteerd boekje geeft de lezer een aardig beeld over de afkomst van Jan Kruis en zijn rol als verzetsman.

Sjoerd Bakker*

Tjalleberd, juli 2001

* Sjoerd Bakker is amateur-historicus, gespecialiseerd in de wat zich in de Tweede Wereldoorlog heeft afgespeeld in Heerenveen en omgeving.

Inleiding

Met dit *In Memoriam* probeert de samensteller* op de eerste plaats zijn oom Jan Harm Kruis postuum te eren voor het feit dat hij aan het eind van de Tweede Wereldoorlog, op 14 april 1945, de dag voorafgaand aan de bevrijding van Heerenveen, als verzetsheld “*Voor eer van zijn Vaderland*” sneuvelde (zie rouwkaarttekst achterop het omslag).

In deze privé-publicatie** leest u dat een held zijn eigen lot niet zoekt, maar dat het lot zijn eigen held uitkiest. Jan Harm Kruis overkwam dit in een rechtstreekse schermutseling met de Duitse bezetter op de Kavelstrook (de latere Mobilisatieweg), niet ver van zijn ouderlijk huis te Luinjeberd.

Het tweede motief om dit *In Memoriam* samen te stellen is ingegeven door nieuwsgierigheid naar de persoon Jan Harm Kruis zelf. Wie was hij? Wat was zijn (familie)achtergrond? Waarom zat hij bij het Friese binnenlands verzet? En hoe precies kwam hij tenslotte aan zijn tragisch einde? Allemaal vragen die tot nu toe binnen de, nogal gesloten en naar binnen gekeerde*** familie Kruis, nimmer tot een bevredigend verhaal leidden.

Het summiere verhaal dat binnen de familie De Haan circuleerde was, dat “Jan Kruis als verzetsman in het open veld, op de vlucht voor de Duitsers, in zijn buik was geschoten en kort daarna aan zijn verwondingen was overleden”.

Deze publicatie kwam tot stand op initiatief van Thérèse Kleine, echtgenote van George de Haan, zoon van Harmina Sibbelina de Haan-Kruis. En voorts met medewerking van Margrietha Aleida de Lange-Kruis te Heerenveen, Symen Schaafsma*** te Wolvega, Wibbo Westerdijk van het *Museum Willem van Haren* te Heerenveen en vele anderen, w.o. Wietze Ypma te Franeker, Sjoerd Bakker te Tjalleberd, Marita de Jong van de Friese *Pers/De Koerier* te Heerenveen en de Provinciale Bibliotheek (voor het topografisch kaartmateriaal) te Leeuwarden.

** Per post te verkrijgen door Fl. 10,00 over te maken op Giro 1618220, t.n.v. *G.J. de Haan, Postweg 51, 6741 BB Lunteren. Tel.: 0318 - 46 33 43 of - 47 82 87, Fax.: 0318 - 50 41 12, E-mail: george.haan@planet.nl

*** Dhr. S.J. Schaafsma uit Wolvega (die voor de stamboom-gegevens in deze publicatie heeft gezorgd) meent hiervoor een verklaring te hebben gevonden in een nogal geruchtmakende moordzaak uit 1825, waarbij de schuldige Gerardus, Krüshegge (zoon van de betovergrootvader van Jan Kruis, Harmen Berends Theodorus Krüshegge, zie pagina's 4. en 5.), als 47-jarige “Hollandgänger” met het zwaard werd terechtgesteld te Gierenberg bij Lingen in Duitsland. Deze voor de familie Kruis nogal schandelijke gebeurtenis moet generaties lang een groot schaamtegevoel bij de nabestaanden hebben veroorzaakt.

Inhoud

Hoofdstuk:	Pagina:
Afkomst van Jan Harm Kruis	4
Jan Kruis: een trots, speels, “duits’ en “sinnich” type	8
De Tweede Wereldoorlog in Heerenveen en omgeving	11
De laatste dagen van verzetsman Jan Kruis	14
De getuigenis van Harm Smink, leider verzetsgroep	21
De laatste dagen van Jan Kruis, verteld door Anne Wind	22
Foto’s uit het album van Anne Wind	28
Drie aanvullende getuigenissen	30
De begrafenis van verzetsheld Jan Kruis	32
De dagen na de bevrijding van Heerenveen	34
Aanvullende onderwerpen	37
Overzichtskaart “Heerenveen en omgeving”	41
Brief Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht van 22 augustus 2001	42

Afkomst van Jan Harm Kruis

Uit de door de heer S.J. Schaafsma* vervaardigde stamboom is af te leiden, dat de familie van Jan Harm Kruis (hierna te noemen: JAN KRUIS) oorspronkelijk afkomstig is uit de buurt van Osnabrück in Duitsland.

Volgens de door Schaafsma geraadpleegde (kerkelijke) archieven heette de oudvader van JAN KRUIS: Berend Krüshegge**, ook genaamd “Kruys”, geboren rond 1712 te Neuenkirchen bei Bramsche. Zijn plaatselijke bijnaam was “Knapp”, wat waarschijnlijk niet al te vleidend is bedoeld, omdat dat in het Duits staat voor “gierig”, “schraal” en “schraperig”.

Berend Krüshegge is op ongeveer 29-jarige leeftijd in 1741 getrouwd te Freren (Duitsland) voor de Rooms-Katholieke kerk, met de 31-jarige boerendochter Aleid Haremans (afgeleid van de naam van de boerderij waarop zij werd geboren; ook genaamd “Haarmans” en “Haaren”), geboren in 1710*** en in 1734 al bevallen van het voorechtelijk kind Josephus Fredericus.

Berend Krüshegge stierf op 50-jarige leeftijd te Freren op 15 januari 1762. Zijn vrouw stierf op 20 december 1770, 60 jaar oud. Uit hun huwelijk werden zes kinderen geboren:

1. Johannes Bernardus, ook genaamd Jan (geb.: 24-04-1742 te Freren)

2. Berend (geb.: ? in 1744 in Freren)

3. Anna Gesina (geb.: 05-09-1745 te Freren)

4. Harmen Berends Theodorus (geb.: 08-09-1748 te Anderwinde bij Freren)

Deze zoon blijkt later de betovergrootvader van JAN KRUIS te zijn door zijn huwelijk op 28-09-1773 te Freren met de 20-jarige Maria Aleidis Wessels, ook genaamd “Anliet Wessels” en “Aaltje Scholte” (geboren te Schwagstorff, dochter van Joan Wessel Losekamp en Helena Aleijd Brinck). Hij stierf te Freren op 25-06-1814, 65 jaar oud.

5. Maria Adelheid (geb.: 25-03-1752 te Freren)

6. Johann Diederich (geb.: 15-05-1755 te Freren)

NB

Enkele van bovenstaande doopnamen komen ook weer voor in het gezin Kruis, waaruit JAN KRUIS zelf stamt. Zie verderop. Steeds is gebleken dat het geslacht KRUIS lid was van de Rooms-Katholieke kerk.

* Via zijn moeder (uit de familie Leenes) verwant aan de voorouders van JAN KRUIS (zie ook pagina 3).

** De naam Krüshegge betekent waarschijnlijk ‘Een met heggen omgeven akker’.

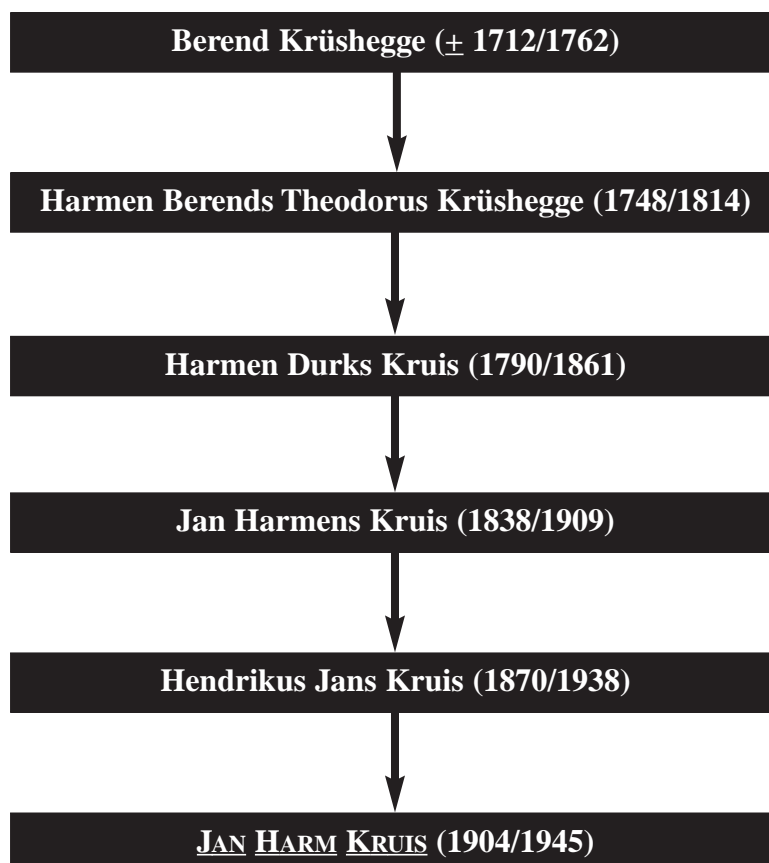
*** Bovenstaande data zijn voor enkele personen volgens Symen Schaafsma slechts bij benadering aan te duiden vanwege het ontbreken van doopgegevens en omdat Aleid Harmens (afkomstig uit een welvarende roomse familie) bij haar trouwen met Berend Krüshegge al een zoon had van een onbekende vader. Hetgeen zeker in die tijd een schande binnen de familie betekende. Om dit feit te verdoezelen is hun huwelijk waarschijnlijk voltrokken in een andere plaats dan waar zij gingen wonen. Hierdoor werd het moeilijk om hun verdere afstamming betrouwbaar te volgen.

Na oudvader Berend Krüshegge (ook genaamd Kruys) en betoovergrootvader Harmen Berends Theodorus Krüshegge (ook genaamd “Haarman” en “Cruis”) volgde overgrootvader Harmen Durks Kruis (ook genaamd “Hendricus”). Deze Harmen Durks Kruis werd geboren op 05-10-1790 te Freren, Duitsland en trouwde op 26-jarige leeftijd, als veenarbeider, met Sibbeltje Durks Schroor (21 jaar) op 16-03-1817 te Schoterland, Friesland. Deze Sibbeltje, geboren in De Knijpe op 01-02-1796, was een dochter van Durk Gurbes Schroor en Elske Johannes de Braak.

Harmen Durks Kruis overleed te Luinjeberd op 29-05-1861 (op 70-jarige leeftijd). Zijn vrouw Sibbeltje overleed eveneens te Luinjeberd op 16-11-1863 (67 jaar). Beiden zijn in Heerenveen begraven op de Rooms Katholieke begraafplaats.

Uit het huwelijk van Harmen Durks Kruis en Sibbeltje Durks Schroor werd onder meer Jan Harmens Kruis te Tjalleberd (op 24-09-1838) geboren. Hij is de grootvader van JAN KRUIS en trouwde op 02-05-1863 te (gemeente) Aengwirden op 24-jarige leeftijd met Johanna Kleinberend, 22 jaar oud, geboren te Tjalleberd op 30-01-1841 (dochter van Johannes Hendriks Kleinberend* en Elizabeth Harmens Lenes). Deze grootvader van JAN KRUIS was van beroep land- en veenarbeider en overleed (70 jaar oud) te Luinjeberd op 15-01-1909. Zijn vrouw, Johanna Kleinberend overleed (73 jaar) te Luinjeberd op 27-05-1914. Ook dit echtpaar werd begraven in Heerenveen op de R.K.-begraafplaats.

* De naam “Kleinberend” ontstond (uit onderzoek van Wytze Ypma) nogal “simpel”: enkele generaties eerder waren er drie broers (allen geboren in Voltlage, zum Dekanat Fürstenau); de eerste heette “Kleine Berend” (afgekort: “Kleinberns”), de tweede “Kleine Gerd” en de derde “Kleine Hermann”. Johanna Kleinberend stamde dus af van genoemde Kleinberns.

Uiteindelijk aangekomen bij het gezin, waaruit JAN KRUIS stamt, gaan we verder met zijn vader Hendrikus Jans Kruis; geboren te Luinjeberd op 17-03-1870 en, na een noodlottige val van de hooizolder, overleden aldaar op de leeftijd van 68 jaar op 26-06-1938.

De vader van JAN KRUIS is op 31-05-1902 op 31-jarige leeftijd te Wolvega getrouwd met de 22-jarige Margaretha Rikksma, geboren te Ter Idzard op 30-11-1879, dochter van Jan Beerends Rikksma (veehouder, timmerman en voerman) en Harmtje Vos. De vader van JAN KRUIS was onder meer veenarbeider, veehouder, landbouwer en veldwachter van beroep.

Margaretha Rikksma stierf op 71-jarige leeftijd te Luinjeberd op 25-04-1951. Beide echtelieden zijn begraven op de R.K.-begraafplaats te Heerenveen.

Dit huwelijk bracht de volgende kinderen voort (allen geboren in Luinjeberd):

1. Johanna, Hendrikus (geb.: 01-05-1903)
2. JAN HARM (geb.: 26-03-1904 en gesneuveld op 14-04-1945 op de leeftijd van 41 jaar en 19 dagen)
3. Johan Martinus (geb.: 09-10-1905 en gestorven op 14-12-1988 te Brantford, Canada)
4. Hermina Sibbelina (geb.: 05-04-1907 en gestorven op 23-03-2000 te Leeuwarden)
5. Theodorus Martinus (geb.: 24-09-1908 en gestorven op 05-10-1988 te Heerenveen)
6. Jurjen Antoon (geb.: 03-10-1909 en na 1 jaar en 283 dagen op 13-07-1911 gestorven aan een ernstige griep.)
7. Elisabeth Agatha (geb.: 02-03-1911 en gestorven op 13-06-2001 te Leeuwarden)
8. Agatha Anna (geb.: 08-06-1912 en gestorven als kloosterzuster op 06-02-1999 te Cadier en Keer)
9. Hendrik Johannes (geb.: 14-08-1913)
10. (G)regorius* Anthonius (geb.: 04-07-1915 en gestorven op 24-10-1993 te Heerenveen)
11. Margrietha Aleida (geb.: 17-04-1917)
12. Sibbelina Johanna (geb.: 07-11-1918)
13. Anna Maria (geb.: 18-11-1920)
14. Johannes (geb. en gestorven op 02-12-1922)

* De ambtenaar van de burgerlijke stand vergat overigens de G en noteerde 'Regorius'.

Een foto uit 1974 van het ouderlijk huis van JAN KRUIS. Dit huis is omstreeks 1920 gebouwd in opdracht van zijn vader, die vanuit deze locatie "opklopm" tot zelfstandig boer. In een daarachter liggende stal met hooizolder lagen aan het eind van de Tweede Wereldoorlog partijen wapens verborgen.

Familiefoto van het gezin Kruis te Luinjeberd, gemaakt omstreeks 1928.

Staande op de achterste rij, van links naar rechts: Johanna (roepnaam "Jo"), Johan, vader Hendrikus, JAN en Hendrik.

Zittend op de bank, van links naar rechts: Hermina ("Mine"), Theodorus ("Dorus") en Agatha.

Vooraan zittend (en staand), van links naar rechts: Elisabeth ("Lies"), Gregorius* ("Jurjen"), Margrietha ("Margriet"), Sibbelina ("Sib"), moeder Margaretha en Anna ("Anne").

* Hij is bij zijn geboorte in 1915 officieel vernoemd naar een oom, broer van zijn moeder, maar kreeg als roepnaam "Jurjen", zoals eerder zijn oudere, in 1911 aan een ernstige griep gestorven, broer heette. Aan dit verhaal kleef overigens een aparte anecdote, want die broer van moeder Kruis (geboren: Margrietha Rikksma) heette helemaal geen "Gregorius", maar gewoon "Jurjen" Rikksma. De anecdote is nu, dat de vierde zoon (Jurjen Antoon) in het gezin Kruis aanvankelijk gewoon naar zijn oom Jurjen zou worden vernoemd, maar dat daarmee problemen ontstonden ten tijde van de geboorte van Gregorius Antonius, omdat deze oom Jurjen op dat moment "aan de drank" was. Vader en moeder Kruis gingen, vanwege deze familie-schandvlek, te rade bij de Pastoor, die algauw, met een namenencyclopedie in de hand, met de oplossing kwam om dan maar de verlatijnste versie van "Jurjen" als doopnaam te gebruiken. En dat bleek de naam "Gregorius" te zijn.

De samensteller van deze publicatie, George de Haan, is weer vernoemd naar zijn oom "Jurjen" (van bovenstaande gezinsfoto) en dan ook met de doopnaam "Gregorius", maar heeft diens roepnaam nooit gehad, waarmee een zekere familie-traditie is doorbroken.

Jan Kruis: een trots, speels, “duits” en “sinnich” type

De grootvader van JAN KRUIS was arbeider in het veen en op het boerenland. Zoals hiervoor aange-
stipt had de vader van JAN KRUIS verschillende beroepen, van veenarbeider, veehouder, landbouwer
tot veldwachter. Volgens de overlevering komt het erop neer dat vader Kruis al jong geen genoegen
nam met een positie als arbeider. Hij wilde graag baas zijn op een eigen boerderij. Zo liet hij
omstreeks 1920 zijn “turfmakershuisje” vernieuwen, voegde daar 10 jaar later een stal met hooizolder
aan toe (zie de foto op pagina 4.), handelde in vee, fokte vee en pachtte wat stukken land in de directe
omgeving van Luinjeberd. Uiteindelijk beschikte vader Kruis over zijn eigen boerenbedrijf en ver-
kreeg hij binnen de kleine plattelandsgemeenschap van Luinjeberd in toenemende mate respect en
aanzien. Zo is tenminste te verklaren, dat vader Kruis op latere leeftijd naast zijn dagelijkse werk-
zaamheden tot veldwachter werd benoemd en bestuursfuncties kreeg in verschillende landbouw-
organisaties. De rol van veldwachter heeft hij overigens in de praktijk nooit uitgeoefend, maar als
gezinshoofd was hij wèl uiterst streng en een trotse man met vaste principes. Op het moment dat zijn
oudste zoon JAN als vijftienjarige aan het werk kon, had vader Kruis het gewenste boerenbedrijf nog
niet en dus werd zoonlief verzocht elders als boerenknecht te gaan werken. Hij deed dat vanaf 1919
tot 1936 bij onder meer Tietje Jonkman (weduwe van Roel Brouwer) te Oudeschoot (nr. 19). Tot zijn
achttiende jaar werd hij, zoals het in die tijd de gewoonte was, door zijn vader verplicht al z'n ver-
diende geld aan hem af te staan. Vader Kruis deed dat later ook bij de andere kinderen. Enerzijds had
hij de externe verdiensten van zijn oudere kinderen nodig voor het rondkomen van zijn uitdijende
gezin en anderzijds had hij dat nodig voor de toenemende veehandel en investeringen in zijn groter
wordende boerenbedrijf. De zuinigheid van vader Kruis was bovendien te verklaren uit zijn ambitie,
dat niet alleen hij over een eigen boerenbedrijf zou beschikken, maar dat ook al zijn zonen “eigen
boer” zouden worden. Dat laatste plaatste zijn dochters ten opzichte van zijn zonen automatisch in een
ondergeschikte positie. Geen van zijn dochters protesteerde, ook niet achteraf, tegen deze harde maat-
regel, want zij hadden onverdeeld respect voor de ambities van hun vader. Bovendien waren de zus-
ters Kruis er trots op om hun (naar zeggen) “knappe” broers financieel in het zadel te helpen.
In zijn jonge jaren was JAN KRUIS een speelse jongeman: zo hield hij van goochelen en vele trucs
testte hij uit op zijn broers Hendrik en Dorus en op kinderen die voorbij kwamen. Volgens Guus de
Haan, een neef van JAN KRUIS uit Franeker organiseerde JAN tijdens de Tweede Wereldoorlog 's winters
steevast (bij natuurijs) op de sloot achter de schuur van het ouderlijk huis schaatswedstrijden voor de
jeugd uit de buurt. De hoofdprijs was dan vaak een reep chocolade.
Als boerenknecht was JAN KRUIS echter geen gemakkelijk man. Volgens zijn naaste familieleden was
hij toen heel “sinnich” en (mede gelet op zijn voorouders) een “duitse” driftkop. Thuis, in het gezin
Kruis, was het maar al te vaak ruzie tussen JAN en zijn vader en ook de verhouding met zijn jongere
broer Dorus was niet zo best. Dorus was door een ernstige leesblindheid analfabeet en was daardoor
“moeilijk” in de omgang. Hij kon JAN enorm treiteren en dreigde hem, zoals later gebeurde voor zijn
verzetswerk, bij de Duitsers te verlinken. Het verhaal gaat ook, dat JAN bij een boer is ontslagen na
tussenkomst van de politie. Volgens JAN werd hij door de betreffende boer “min” behandeld: hij kreeg
weliswaar kost en inwoning, maar het eten was karig en slecht, hij moest lang werken en kreeg daar-
voor weinig loon. Zijn honger probeerde JAN tussendoor te stillen door kippeneieren leeg te zuigen
die hij op het erf van de boer vond. Op een dag kwam de boer daar achter en betichtte hem van diefstal.
Dit voorval ontaardde in een flinke ruzie. JAN pakte de boer beet, gaf hem op z'n donder en duwde
hem zelfs een tijdje met het hoofd onder water in een nabij gelegen sloot. De boer deed daarna aan-
gifte bij de politie, wat JAN een boete opleverde van Fl. 50,- en bovendien ontslag op staande voet.

Op 26 oktober 1936 liet hij zich, na vele jaren, weer inschrijven op het ouderlijke adres te Luinjeberd 120
om daar zijn ouder wordende vader (66 jaar), op het inmiddels grotere boerenbedrijf permanent te

helpen. Zoals dat (vanwege de botsende karakters van beide mannen) werd verwacht duurde die samenwerking maar kort, want op 12 mei 1938 ging JAN werken (en inwonen) bij Ane de Jong aan de Straatweg 74 te Terband (zijn ouderlijk huis voor de zoveelste keer ontvluchtend?). Op 24 juni 1938 was JAN, zoals dat in oogstijd wel vaker gebeurde, thuis om te helpen bij het binnenhalen van een partij hooi. Vader Kruis stond boven op de hooizolder om het door JAN aangereikte hooi aan te pakken, op te tassen en vast te zetten “van de kant”. Dat laatste was een riskant karwei en dat werd “eigenwijze” vader Kruis fataal, want ondanks herhaaldelijk waarschuwen om niet te dicht op de kant te komen, viel vader Kruis van de hooizolder, waarbij hij met z’n hoofd op een onderstaande werkbank terecht kwam en zijn nek brak. Twee dagen later overleed hij. Daarna duurde het nog tot 1 maart 1939 alvorens JAN de uitnodiging van zijn familie aanvaardde om op het ouderlijke boerenbedrijf als bedrijfsleider (in dienst van zijn moeder) te gaan werken. Vanaf dat moment stond JAN bij burgerlijke zaken op het gemeentehuis van Heerenveen als “veehouder” te boek. Maar lang duurde dat niet, want later in dat jaar werd JAN, die begin jaren dertig zijn dienstplicht had vervuld in Assen, gemobiliseerd en gelegerd in Wassenaar. Tijdens deze mobilisatie kreeg Jan (volgens zijn zus Margriet) nog kennis met een zekere Marie Hulsbos uit Lisse, waarmee de vriendschap duurde tot in 1941. Daarna werd het beiden door de bezetter moeilijk gemaakt om elkaar te ontmoeten, waardoor de vriendschap uiteindelijk uitdoofde.

Een algemeen bestaand beeld is, dat toenmalige turfstekers, veenarbeiders en veenbazen een bijzonder armzalig bestaan leidden. De werkelijkheid verdient echter een positieve bijstelling, zeker ook voor de voorouders van JAN KRUIS. Drentse veenarbeiders (de familieleden van Jan Kruis spraken onder elkaar meer Drents dan Fries!), en dan met name uit de omgeving van Meppel hadden het in de negentiende eeuw zo slecht nog niet. Vergeleken met keuterboeren en landarbeiders in andere delen van Nederland rond het jaar 1840 bleken de Drentse turfstekers, dankzij de vele ontginningswerkzaamheden een hoge levensstandaard te hebben. Zo heeft de economisch-historicus dr. V. Tassenaar in 2000, in het kader van zijn promotie-onderzoek naar de levensstandaard in de provincie Drenthe tussen 1815 en 1860, kunnen vaststellen. Tassenaar heeft het bewijs hiervoor kunnen vinden in de toenmalige gemiddelde lichaamslengte van jonge veenarbeiders die significant groter was dan elders in het land. Dat kwam, aldus Tassenaar, door een uitstekende voeding die mede mogelijk werd gemaakt door de toenmalige hoge landbouw- en veeteelt-opbrengsten in Drenthe.*

S.J. Schaafsma heeft in dit verband tijdens zijn genealogisch onderzoek naar de familie Kruis uitgezocht dat de meeste voorouders van JAN KRUIS verveners waren die, afkomstig uit de buurt van Osnabrück, als Hollandgänger elk jaar van maart t/m september naar Heerenveen en omgeving togen. Sommige van deze verveners werden veenbaas en bezaten, zolang er tenminste geen veenbrand was geweest, eigen turfbedrijven (onder meer in de buurt van Sintjohannesga).

Foto's: Spaarnestad

“Staatsiefoto” van JAN KRUIS, gemaakt omstreeks 1932.

Zijn eigen zussen vonden JAN altijd een stoere en knappe vent. Dat hij echter nooit trouwde, kwam volgens dezelfde zussen, omdat Jan niet alleen kritisch was op zichzelf (let ook op de blinkend gepoetste schoenen), maar nog kritischer keek naar de meisjes. JAN was klaarblijkelijk ook een “sinnich” type.*

Aan zijn kleding is te zien dat hij er graag deftig bijliep, want hij draagt onder zijn colbert een vest met bijpassend horlogeketting, hetgeen in die tijd meer was voorbehouden aan welgestelde boeren.

Zijn haar was bovendien naar de toenmalige modetrend aan de slapen kort geknipt en JAN zal zich voor de foto beslist ook voor een stuiver hebben laten glad scheren in dezelfde kapsalon te Heerenveen.

Bij het ruimen van zijn graf in 1991 (zie pagina 36) bleek, tot grote verbazing van zijn naaste familie, dat JAN bij leven een kunstgebit had gedragen, terwijl niemand uit zijn directe omgeving daar maar ooit iets van had gemerkt!.

**Hier beslist in een andere betekenis dan destijds gold voor zijn oudvader Berend Krüshegge, zie pagina 4.*

De Tweede Wereldoorlog in Heerenveen en omgeving

In Friesland is tijdens de bezetting door de Duitsers veel meer gebeurd, dan menigene heeft beseft. Wat zich in de oorlogsjaren 1940/45 in Heerenveen en omgeving heeft afgespeeld, (incl. het laten onderduiken van Friese joden in vooral de streek Bontebok) wordt uitvoerig door Catrienus Meijer (journalist bij de Balkster en de Heerenveense Courant) beschreven in “*Heerenveen, bezet, bevrijd en veroordeeld*”, waarvan het manuscript zich bevindt in het archief van Museum Willem van Haren te Heerenveen. In hetzelfde museum bevindt zich ook een geautoriseerd “*Rapport over de krijgsverrichtingen in district III*”, waarin minitieus de laatste dagen van actie van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten, N.B.S. (waartoe JAN KRUIS ook behoorde), vanaf 7 april 1945 staan opgeschreven. Daar Meijer bij zijn beschrijving ongetwijfeld gebruik heeft gemaakt van dit rapport beperken wij ons, voor de overzichtelijkheid, tot citaten uit zijn manuscript.

Samengevat schrijft Meijer* o.a.:

Zonder slag of stoot te hoeven leveren konden de Duitsers Friesland binnenvallen. De 11de mei 1940 ging de geschiedenisboeken in als de dag waarop Zuid-oost-Friesland, en dus ook Heerenveen, onder duitse heerschappij kwam. Op die dag trokken duitse troepen, ten teken van inlijving, te paard door het centrum van Heerenveen. Vier dagen later stond in “Hepkema” (de bijnaam van het *Nieuwsblad van Friesland*, vanaf het begin van de oorlog collaborerend met de Duitsers) de volgende “Oproep aan den lezers”: “Het leven gaat wederom zijn normale eischen stellen en iedereen dient daarmee rekening te houden, dient daaraan mede te werken.” Dat in werkelijkheid het dagelijkse leven snel anders ging verlopen moesten de inwoners van Heerenveen maar zelf ondervinden. Allereerst waren er Heerenveners in dienst van het Vaderland ver van huis gesneuveld in rechtstreekse gevechten met invallende Duitse troepen (o.a. in de Peel, bij het Zuid-Hollandse Valkenburg, bij Schiphol en op de Waalsdorpse vlakte). In het “Friese Haagje” zelf geen wapengekletter, maar wèl werden gemotoriseerd wegverkeer en het particuliere telefoonverkeer verboden, het gebruik van huisbrandstofkolen beperkt en boter en vet werden “op de bon geslingerd” (juli 1940). De posterijen werkten al gelijk niet meer en niet veel later raakte ook het bedrijfsleven z’n normale ritme kwijt. De rijwielen- en motorenfabriek van Andries Gaastra en ook de werkplaatsen van de firma Hainje kwamen, wegens gebrek aan orders en materialen vrijwel geheel stil te liggen. En hun werknemers werden gedwongen te werk gesteld in Duitsland. Woonhuizen en grotere panden, zoals scholen, werden in de eerste maand van bezetting al gevorderd voor het onderbrengen van krijgsgevangenen en gewonde duitse soldaten. De duitse Wehrmacht vestigde zich in een cafe-restaurant aan de Oude Koemarkt en de Duitse politie (later vervangen door de Sicherheids Dienst) zetelde zich in Crackstate. Op 16 augustus 1941 werd door N.S.B.-voorman Mussert aan de Dracht (waar thans een ALDI Supermarkt is gevestigd) een N.S.B.-Kringhuis geopend en op 1 september 1941 werd de gemeenteraad op last van Rijkskommissaris Seys Inquart ontbonden. Alleen burgemeester Falkena behield nog wat bevoegdheden, totdat deze in de zomer van 1944 onderdook en door de N.S.B.-er De Blinde werd vervangen.

*Tijdens het samenstellen van dit herdenkingsboekje werd duidelijk dat niet alle door Meijer genoemde feiten kloppen met de werkelijkheid. Voor de juiste feiten dient men daarom zoveel mogelijk de teksten aan te houden van de recentelijk geïnterviewde personen.

Op 29 april 1942 werden joodse inwoners verplicht de Jodenster te dragen. De N.S.B. hielp de bezetter daarna bij het oppakken van hen. Evenals elders in het land ontstonden hierop tegenacties. Eerst in de vorm van de Landelijke Organisatie tot Hulp aan Onderduikers (L.O.) en later met de oprichting van de Knok-Ploegen (K.P.)*. In de buitendorpen van Heerenveen kwamen deze vormen van verzet algauw flink op gang. Een van de voormannen hierbij was Hendrik Marcus de Jong. Hij regelde als een van de eersten vervalste persoonsbewijzen en andere papieren. Zo lukte het hem om complete Joodse gezinnen uit Amsterdam naar een onderduikadres in de omgeving van Heerenveen te helpen. Voor de benodigde bonkaarten liet de Heerenveense K.P. (met als vertrekbasis de schoenwinkel van H. Steenwijk aan de Dracht) zich op 14 oktober 1942 daarbij voor het eerst met succes** gelden met een overval op het distributiekantoor in Joure. De politiemannen S. de Jong en J. Nieuwland lieten zich daarbij vergezellen door als politieagent verkleedde Steenwijk, zijn buurman (de hotelier) E. Vernimmen en veearts H.S. Hofkamp. Allen reden daarbij in de auto van de veearts. De buitgemaakte bonnen werden gauw in veiligheid gebracht op de boerderij “Moskou” van Lyckele Mulder in Katlijk.

Naarmate de oorlog voortwoekerde groeide het binnenlands verzet. De L.O. en de K.P. werden steeds actiever en splitsten zich op in rayons. In Heerenveen werd, na Jan Duursma als spin in het web, Lambertus Lugtmeier (met de schuilnaam “Middel Bertus”) L.O.-Rayonhoofd. Hij kreeg assistentie van Lammert Koopman (met de schuilnaam “Lange Bertus”) en Lammert Kuiper (met de schuilnaam “Kleine Bertus”). Deze mannen wisten (de gehele oorlog door), daarbij ondersteund door verschillende “stille” verzetsmensen, onder wie Pieter van Staveren (als nederlands dienstplichtig soldaat invalide geraakt op 11 mei 1940 te Dubbeldam), Jan de Jong (kachelsmid) en Ab Krikke (werkzaam op de gemeentesecretarie) talrijke (Joodse) mensen aan een onderduikadres in Heerenveen en de buitengebieden te helpen. Ook werden zij actief binnen een lokale K.P.-cel. Lugtmeier werd (samen met koerierster Henny Smit) daartoe op 19 januari 1945 door het beruchte S.D.-Kommando “Kronberger” gearresteerd en ingesloten in de Crackstate-gevangenis. Hij overleefde de oorlog, maar enkele andere verzetsstrijders niet. Hierover later meer.

* *Tot september 1944, sinds de bevrijding van het zuiden van Nederland (samenvallend met ‘dolle dinsdag’ in het westen van het land) waren de K.P.s de enige illegaal werkende actie- en sabotagegroepen in Friesland. Daarnaast bestond er, weliswaar al vanaf 1941, de z.g. Ordedienst (O.D.), bedoeld als een soort hulppolitie voor na beëindiging van de oorlog. Maar de O.D. bleef in werkelijkheid een ‘papieren’ organisatie. In september 1944 beval Prins Bernhard tot samenbundeling van alle illegale verzetsgroepen in alle provincies van Nederland die nog niet bevrijd waren van de Duitsers. Friesland was de eerste provincie waarin de N.B.S. (Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten) officiële voortzetting werd van de K.P.s en de O.D.s. De slotactie van de Friese K.P. was de overval op de Leeuwarder gevangenis van 8 december 1944, waarbij 51 gevangenen werden bevrijd.*

*De nieuwe N.B.S. kreeg nu van Prins Bernhard de officiële taak vooral sabotage te plegen en gevechtstroepen te vormen. In Friesland ontstond, na actieve werving***, algauw op militaire leest geschoeide groepen burgers van ca. 250 saboteurs en ca. 1.750 gevechtssoldaten. Beide groepen waren afhankelijk van wapens die spoedig verkregen werden door hulp uit ‘Londen’, van waaruit in Heerenveen en omgeving in de winter van 1944/45 een tiental droppingsen werden geregeld.*

** *Volgens Sjoerd Bakker was dit succes slechts van korte duur, omdat de Duitsers (onder leiding van Horak) de (onder aanvoering van Theo Dobbe) gestolen bonkaarten snel konden achterhalen door een blunder van de betreffende verzetsmensen. Zij waren namelijk vergeten om de originele kentekenplaten op de auto van veearts Hofkamp door valse platen te vervangen. Hofkamp zelf deed overigens niet actief mee, maar stelde alleen maar zijn auto beschikbaar.*

*** *Volgens Sijtse van der Werf te Heilo, zwager van JAN KRUIS, is JAN vermoedelijk in deze periode actief geworden binnen het Friese verzet, nadat hij (evenzoveer dat het hem was overkomen) met een smoesje was gepaaid om “ergens” deel te nemen aan een EHBO-cursus. En volgens Eelke Kruis, een neef van JAN KRUIS, zou JAN ooit tegen Eelke’s vader (Jurjen Kruis) hebben gezegd, dat hij in het verzet was gegaan, omdat hij niet was getrouwd en dus ook geen gezin had om voor te zorgen.*

Buiten Heerenveen waren al eerder L.O.- en K.P.-rayons opgericht die (met hulp van trouwe, overwegend vrouwelijke koeriers, onder wie Sietske de Glee, Gretha de Beer uit Nieuwehorne en Catrientje Boerma uit Oudeschoot) onder leiding stonden van mannen als Bouwe van Ens, veehouder/melkrijder te Oude- en Nieuwehorne; veehouder Pier Dijkstra te Hoornsterzwaag/Jubbega en veehouder Hendrik Marcus de Jong te Bontebok. Vooral De Jong (overtuigd communist met de schuilnaam “Hare Majesteit”) bleek achteraf (met een schare van trouwe medewerkers, w.o. Hendrik Klaver, zijn vrouw Froukje Talsma en Sietse Aardema en zijn vrouw) voor honderden (voornamelijk Joodse) onderduikers onnoemelijk veel te hebben betekend. De door bovenstaande mensen opgezette bevoorradingslijnen liepen ondermeer van Ab Krikke (gemeenteambtenaar) via Lammert Koopman (koster bij de Gereformeerde Kerk in Heerenveen) naar Piet Boerma (dominee) in Oudeschoot naar dorpen als Oude- en Nieuwehorne, Bontebok, Jubbega en Hoornsterzwaag. Deze gecombineerde rayons hielpen zoveel mogelijk vluchtelingen (onder wie ook gestrande geallieerde vliegeniers) aan onderduikadressen (niet zelden in bietengaten, achter boerderijen), vervalste persoonsbewijzen (met hulp van ondermeer Ab Krikke) en gestolen bonkaarten, maar waren tussendoor ook actief met het collecteren van geld en het verzamelen, smokkelen en verbergen van wapens. Velen van de hier genoemde verzetsmensen werd het aan de eind van de oorlog te heet onder de voeten, nadat op 14 oktober 1944, kort na “dolle dinsdag” (5 september 1944) en de bevrijding van de Zuidelijke Nederlanden een S.D.-kommando* in Heerenveen neerstreek en moesten zelf onderduiken. Enkele verzetsmensen, onder wie Franke Bles (kantoorbediende in Heerenveen) en Jan Folkert de Jong (winkelier), werden opgepakt en kwamen via de Crackstate-gevangenis (waar gemiddeld zo’n 60 tot 70 gevangenen zaten opgesloten) uiteindelijk in een concentratiekamp waar ze de ontberingen niet overleefden. Verzetslieden als Bouwe van Ens en Sybren Sijtsma werden echter beiden in de nacht van 12 op 13 april 1945, na maanden van martelingen in de Crackstate-gevangenis op de Spitsendijk onder Luinjeberd door de S.D. gefusilleerd. Ook Jan Boersma en Luitjen Mulder vonden, na gruwelijke foltering op Crackstate een geweldadige dood. Andere gevangenen (onder wie dokter Verdenius) waren zo bang te worden gemarteld dat zij zelfmoord pleegden.

* Dit S.D.-Kommando (“Zur Besonderen Verwendung”) was de meest beruchte van alle S.D.-groepen in bezet Nederlanden de schrik van geheel Zuid-Oost Friesland. De groep van circa 40 beulen, waaronder duitse beroepsagenten van Politie, beroeps-S.D.-ers en -S.S.-ers (onder leiding van de Oostenrijkse S.S.-er Erich Kronberger) bestond uit verschillende nationaliteiten, w.o. collaborerende Tsjechen, Hongaren, Roemenen, Oostenrijkers, Fransen, Belgen en Nederlanders (Twee beruchte nederlandse beulen in deze S.D.-Kommandogroep waren de in Drenthe geboren Jannes Jouke Post en Petrus Wamelink.) De thuisbasis voor de beuls- en folterpraktijken (vaak eindigend in executies en fusilleringen) van deze Kommando’s was de Crackstate in Heerenveen, een monumentaal pand waarin eerder de rechtbank was gevestigd. Al direct na aankomst op 14 oktober 1944 vestigde dit S.D.-Kommando zijn beulsstatus door twee jongemannen (Johan Temme uit Amsterdam en Oebele Klazinga uit Drachten) op straat, bij een in scène gezette achtervolging, in koelen bloede dood te schieten. Op 20 november 1944 herhaalde zich een soortgelijk drama toen de S.D. twee jonge N.S.-beambten, R. Bol en S. Stoker langs de spoorlijn Heerenveen - Leeuwarden voor vermeende sabotagedaden lafhartig executeerden.

De laatste dagen van verzetsman Jan Kruis

Dat in het vorige hoofdstuk JAN KRUIS niet wordt genoemd komt omdat hij in de analen van de verzetsarchieven pas aan het eind van de oorlog opduikt (waarover straks meer). Naar de reden daarvan valt slechts te gissen. De een zegt, “omdat hij tot een katholieke verzetsgroep behoorde, die, in de verzuilde samenleving, met “andersdenkenden” (van andere kerken), geen contact onderhield”. Hetgeen later door Harm Smink werd tegengesproken (zie pagina 21).

Een ander beweert (zie ook de opmerking van zijn zwager Sijtse van der Werf op pagina 12 onderaan), dat “JAN KRUIS pas vanaf eind 1944 als verzetsman actief werd en zich als ex-dienstplichtige had toegelegd op het meer gevaarlijke werk, zoals het opvangen van wapens bij droppingen, het distribueren van die wapens en het geven van wapen-instructies”. Dit laatste sluit weliswaar aan bij de verhalen van zijn jongere zus Margriet, die op de plek waar vroeger de stal stond achter het voormalige ouderlijke huis (zie foto op pagina 6) nog precies weet aan te wijzen waar haar broer toen de wapens verborg, maar wordt ten dele ook weer tegengesproken door zijn toenmalige groepsleider Harm Smink.

Catrienus Meijer beschrijft in zijn manuscript “*Heerenveen, bezet, bevrijd en veroordeeld*” over wapendroppingen (pagina’s 85 en 86) het volgende:

“Verzetsorganisaties, zoals die tijdens de Tweede Wereldoorlog actief waren, hebben wapens nodig. Dat gold zeker voor organisaties als de K.P. en later de N.B.S. Op speciale velden werden wapens gedropt, op aangeven middels radioberichten uit Londen. In de berichtgeving werden data en een tijdstip aangegeven. Eenmaal gedropt werden de wapens in de nachtelijke uren door het verzet weggehaald. In veelal boerderijen werden de wapens opgeborgen om later via speciale routes doorvervoerd te worden naar K.P. of N.B.S. In en om Heerenveen werd negen keer een zending wapens gedropt. Vier zendingen werden afgeworpen in het Katlijker Schar**, vier in Haskerhorne en één op een veld te Rotstergaast. Een dropping betekende steeds voor het verzet een zware klus. Soms als de afworp mis ging en de containers als kartonnen dozen uit elkaar knapten, waardoor de inhoud her en der in het land neerkwam was het een heidens karwei alles binnen beperkte tijd weer opgeruimd te krijgen. Ook de parachutes moesten uit de bomen worden gehaald. Niets mocht achterblijven en worden ontdekt door de Duitsers.”*

“De zendingen die nabij Katlijk werden afgeworpen werden steeds door een vaste ploeg ontvangen en opgeruimd. Met paard en wagen werd de zending van het droppingsveld weggehaald en overgebracht naar de boerderij van Lyckele Mulder of Jelle Boersma. De eerste in Mildam (boerderij “Moskou”) en de tweede in Katlijk. Enkele dagen later volgde dan doorzending van de wapens naar afdelingen van de K.P. of N.B.S. Wat de wapens van Katlijk betreft, deze vonden hun bestemming in Echterbrug. De wapens kwamen daar via verschillende lijnen. Veelal Nederlandse politiemannen hielden tijdens de ritten een oogje in het zeil als de wapens werden getransporteerd. Na enkele dagen opgeslagen te zijn geweest werden de wapens zo onopvallend mogelijk naar elders getransporteerd. Geen ongevaarlijke klus die vaak een enorme portie durf en vooral zelfvertrouwen vergde. Zo is het gebeurd, dat een boerenwagen geladen met hooi (zie foto op pagina 14), met daaronder een flinke lading wapens, dwars door Heerenveen reed en langs verschillende S.D.-posten in die plaats toch veilig de plaats van bestemming haalde.”

* Deze wapens dateerden meestal uit de periode van de Eerste Wereldoorlog en waren dus sterk verouderd.

** “It Fryske Gea”, verkreeg in 1969 het Katlijker Schar als natuurgebied in eigendom en plaatste sindsdien een gedenk-bord op de plek waar in december 1944 en begin januari 1945 de wapencontainers vielen. De geheime code ten dienste van het ‘ontvangstcomité’ luidde toen: “Hoe gaat het Sjaak en zijn vrienden?”.

In Deel II “Heerenveen bevrijd”, in het eerste hoofdstuk “De laatste dagen” (pagina’s 100 t/m 103 van zijn manuscript “*Heerenveen, bezet, bevrijd en veroordeeld*”) vermeldt Catrienus Meijer voor het eerst de naam JAN KRUIS, met de (onverkorte) tekst op deze pagina, komt hij (onbedoeld?) terug op de laatste zin uit het laatste citaat van de vorige pagina. Het hierna beschreven heldenverhaal over hem speelt zich af in de nadagen van de oorlog, waarbij Friesland (incl. Heerenveen e.o.) dagelijks werd overspoeld door duizenden uitgehongerde vluchtelingen, hoofdzakelijk afkomstig uit het westen van het land; vaak ook op doorreis naar de provincies Groningen en Drenthe.

“In de verte was het kanonvuur en tankgebulder al te horen. Hoe lang zou het nog duren? Erg lang kon het niet meer zijn. Het leek een kwestie van nog slechts enkele dagen. Hopelijk geen weken meer! De gedachte die ongetwijfeld bij veel Heerenveners heeft geleefd in die laatste ogenblikken van de Tweede Wereldoorlog. Immers de Canadezen waren al tot de Tjonger genaderd en met behulp van de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (N.B.S.) zouden de laatste Duitsers nu toch wel snel verdreven kunnen worden. Toch duurde het nog enkele dagen eer de Canadezen het deel vanaf de Tjonger tot voorbij Gersloot hadden bevrijd.”

“Op donderdag 12 april 1945 leek de bevrijding van Heerenveen nabij. De Canadese verkennings-eenheden waren al tot Frederiksoord doorgedrongen. De volgende dag arriveerde het regiment bij de Tjonger in Mildam. Men kon niet verder, omdat de Tjongerbrug bleek opgehaald en onklaar gemaakt door de Duitsers. Doch na enig knutselwerk kon de brug worden neergelaten. Gezamenlijk trokken N.B.S. en Canadezen richting Heerenveen.”

“Intussen denderden ook al Canadese eenheden door Donkerbroek en naderden Jubbega en Hoornsterzwaag. Bij Donkerbroek werd nog slag geleverd met een dertigtal Duitsers. Zij konden met behulp van Franse parachutisten worden verslagen. Toen ook de N.B.S. ter plekke was, kon Donkerbroek snel worden bevrijd. In de avond van de 13e april werd ook Wolvega ontzet en dat dreef de Duitsers steeds verder noordwaarts.”

“Die vrijdagavond bleken al de meeste Duitsers via Heerenveen op de vlucht geslagen. Zij lieten een spoor van vernielingen achter. Tal van bruggen werden vernield. In Oranjewoud liep de N.B.S. hier en daar nog kleine groepjes Duitsers tegen het lijf. Zij gaven zich zonder slag of stoot over. Ondertussen was in Oudeschoot, in de kantine van de zuivelfabriek een centrale meldpost ingericht. Van hieruit werden verkenners het veld ingestuurd om contacten te onderhouden met de tank-eenheden in Mildam. De beide secties van de N.B.S. ten noorden van Heerenveen gelegerd, bleken te weinig wapens te hebben. In overleg met de gevechts-kommandant werd er besloten dat er vanuit Nieuweschoot een bevoorrading moest worden geregeld. Vrijdagmorgen 13 april gingen er vijf mannen op af. Dit waren Jelle van der Velde, Jacob de Jong, Jan Kruis, Anne Wind en Klaas Knobbe. Beiden eerst genoemden togen met een bakfiets vol melkbussen er opuit. De laatste drie spanden een paard voor een wagen. De bakfiets werd in Nieuweschoot volgeladen met wapens en munitie. Voor camouflage zorgden flink wat melkbussen. Ook de boerenwagen werd vol geladen met wapens, waarover een dik pak hooi werd gelegd (zie foto op de pagina hiernaast). Jan Kruis dook onder het hooi. Anne Wind klom op de bok en Klaas Knobbe pakte het paard bij de teugels. Zo begon de tocht. Gezien de kans op moeilijkheden door opgeblazen bruggen of konfrontaties met Duitsers werd gekozen voor de kortste weg, dwars door Heerenveen. Op een nog niet opgeblazen brug in Heerenveen stond een Duitse post. De onschuld zelve passeerden de mannen de post. Even later kwam het gezelschap ongedeerd op de Kavelstrook aan.” (Zie detailkaart op pagina 17. en de overzichtskaart op pagina 28).

“Zaterdag 14 april ging de bevrijding van bezette gebieden gestaag door. De plaats Heerenveen echter was nog steeds niet bevrijd. Dit terwijl alle omliggende dorpen, behalve die ten noorden van de plaats, al door de Canadezen waren ontzet.”

Archieffoto* uit het familiealbum van Margriet de Lange-Kruis. Dit is de boerenwagen met hooi (zie ook het verhaal van Catrienus Meijer op de pagina 13) waarmee JAN KRUIS en zijn strijdmakker Anne Wind op 13 april 1945 vanuit Nieuweschoot een flinke partij wapens vervoerde: een waar huzarenstuk, dwars door het centrum van Heerenveen naar de Kavelstrook. Hier door Diedrich Jansen, vanuit een dakraam van de boerderij van Evert Wind gefotografeerd, waarbij de wagen komende vanaf de polderdijk het erf was opgereden (zie kaartje op pagina 19), met links op de achtergrond de boerderij van Klaas de Jong. Anne Wind mende hier het paard, boven op het hooi lag JAN KRUIS en naast de wagen lopen Klaas Knobbe en Henk Sukkel (een evacué uit Den Haag) die de smokkelhelden bij het toegangshek hadden opgewacht.

Volgens tante Margriet** moet, kort voordat deze foto werd genomen, de boerenwagen ook nog over de Aengwirdeweg langs het huis hebben gereden van Weduwe Kruis, de moeder van JAN, die op dat moment met een Commies van de Belastingen in de voorkamer aan tafel zat. Toen deze oplettende Commies het paard met wagen zag rijden, met JAN op de bok, verzuchtte hij, dat “het hooi op de wagen niet zo mooi was opgeschoven; de kwaliteit daarom wel slecht zou zijn; en dat Weduwe Kruis beter verdiende!”

Een wonderbaarlijke geschiedenis, als je je bedenkt dat toen jongemannen (vanwege de Arbeidsinzet naar Duitsland, en later de tewerkstelling in Drenthe) vanaf de leeftijd van 17 jaar*** nauwelijks nog vrij rond konden lopen en de meeste paarden (evenals andere vervoersmiddelen) door de Duitsers waren gevorderd. Daar kwam nog bij dat de S.D.-groep in Heerenveen de laatste dagen van de oorlog verbeterde jacht maakten op kopstukken uit het binnenlands verzet... met de bedoeling deze kroongetuigen van de wandaden van de S.D. te liquideren, hetgeen hen regelmatig ook gelukte! Lees ook het relaas van de dood van Bouwe van Ens en anderen op ondermeer pagina 13. Bovendien was de S.D. zeer gebeten op verzetsmensen die (mogelijk) waren betrokken bij wapendroppingen en -transporten. Op 17 maart 1945 leidde dat tot de fusillade te Doniaga van maar liefst 10 Crackstate-gevangenen (onder wie twee leden van de N.B.S.), waarvan de S.D. aannam dat zij allen betrokken waren geweest bij wapendroppingen (o.m. in het Katlijker Schar) en de daarop volgende distributie van de wapens (naar o.m. Echtenerbrug).

* Ook aangetroffen in het archief van het Museum Willem van Haren te Heerenveen en in het boek Friesland 1940-1946, pagina 96.

** Volgens Anne Wind klopt dit verhaal niet, omdat hij die 13e april daar met Jan Kruis niet is geweest.

*** JAN zelf was vrijgesteld van tewerkstelling in Duitsland, omdat hij het boerenbedrijf van zijn moeder moest runnen.

Catrienus Meijer schrijft vervolgens: “Langs de Kavelstrook onder Gersloot waren in twee boerderijen, aan weerszijden van een smal weggetje, groepen N.B.S.-ers gelegerd. Omdat de Hooibrug door Duitsers bezet was gebleven besloot sectie-kommandant Sieger van der Laan zich terug te trekken naar in de buurt gelegen groepen. Op de terugtocht ontmoette hij Canadese pantserwagens. Gezamenlijk trokken ze verder. Even later stuitte de eenheid, in de buurt van Tijnje, op een groep Duitsers die zich verscholen plachten te houden in langs de weg gegraven manskaten. Na enige waarschuwingsschoten van Canadese zijde hesen de Duitsers de witte vlag, ten teken van overgave. Kommandant Sieger van der Laan, in het dagelijkse leven leraar van de ULO-school in Heerenveen, trad op verzoek van de Canadezen op als tolk. De eerste Duitser liet hem door, de tweede ook, evenals de derde. De vierde Duitser bleek de kommandant van de groep. Toen Van der Laan even met hem bleef staan praten trok de Duitser plots een pistool en dwong Van der Laan in de houding te gaan staan. Tegelijkertijd schoot de Duitser Van der Laan dood neer. Na dit volkomen zinloze geweld wreekte de Canadese eenheid zich onmiddellijk. Alle Duitsers werden neer geschoten en verloren daarbij het leven.”

“Bij de Kavelstrook, onder Gersloot* liep het ook niet zoals verwacht. Rond het middaguur van zaterdag de 14e april was een sectie N.B.S.-ers in een zwaar gevecht geraakt met een aanzienlijke groep Duitsers. De Duitsers hadden, vermoedelijk nog in de waan dat de N.B.S.-ers angstige burgers waren, hun wapens willen vorderen. Maar ze kwamen op de koffie. Een tweede sectie N.B.S.-ers viel de Duitsers even later in de rug aan. Het gevecht ontaardde in een verbitterde strijd. Er vielen slachtoffers aan beide zijden. Aan de kant van de N.B.S. verloor Jan Kruis het leven. Hij werd door een Duitser in de buik geschoten**. Door collega's werd Kruis naar de boerderij van Evert Wind gedragen, waar hij in een schuur ter ruste werd gelegd. Wiepke Wind ging erop uit om dokter Brouwer te halen, de N.B.S.-arts. Toen deze arriveerde bleek dat er aan Kruis niets meer gedaan kon worden dat zijn leven zou redden. Kruis overleed nog dezelfde dag.”

“Bij de gevechten waren drie Duitsers zwaar gewond geraakt. Een vierde Duitser werd gedood. Volgens Klaas Knobbe, waarmee in 1988 een gesprek werd gevoerd, schoot een zekere Roel Oostra de Duitser, afkomstig van een nabij gelegen wachtpost, in het hoofd. De kogel doorboorde de helm. De Duitsers hadden zich later moeten overgeven. Zeven werden er gevangen genomen. Een van de Duitsers had overigens weten te ontkomen en keerde even later met versterking terug. Dit bleek voor de N.B.S. te machtig en het gevolg was dat de gevangenen weer vrij gelaten moesten worden. De gehele Kavelstrook werd door de Duitsers onder vuur genomen. Pas enkele uren later taaiden ze af.”

* Volgens R. Hoekstra, sinds zijn geboorte in 1932 woonachtig in Luinjeberd en lang in het bezit geweest van een in de hectiek van de 14e april achtergelaten N.B.S.-geweer uit 1917, kloppen in het verhaal van Meijer een aantal details, w.o. de plaatsbepaling niet. Hij verwijst hieromtrent graag naar het kaartje op pagina 17. van deze publicatie en zegt verder, “dat de commandant van het groepje N.B.S.-ers (waarvan JAN KRUIS deel uit maakte) een beoordelingsfout had gemaakt door een van een Luftwaffe-wachtpost onder Tjalleberd afkomstig stel duitse soldaten krijgsgevangen te maken zònder ze te ontwapenen. Een van die Duitsers begon dan plots met zijn repeteergeweer op JAN KRUIS te schieten, die dus geen enkele kans had om te overleven!” Volgens Hoekstra “hebben ze die verantwoordelijke Duitser, nadat die zelf was doodgeschoten, uit pure nijd dagen lang in het veld laten liggen rotten.”

** Eelke Kruis (mede-eigenaar van Action Skoatter: drafpaard van de 20e eeuw) uit Terband, heeft als jong kind, samen met zijn vader (Jurjen Kruis) op 14 april 1945 de boerderij van Evert Wind, gelegen aan de toenmalige Kavelstrook (later ook “Mobilisatieweg” genoemd) in de namiddag nog bezocht. Volgens Eelke Kruis lagen de Duitsers half in een sloot, grenzend aan de boerderij, en zijn oom JAN schoot op hen van om een hoek van de achtergevel van de boerderij. JAN KRUIS werd toen (zo herinnert Eelke dat) het slachtoffer van het feit, dat de Duitsers over moderne repeteergeweren beschikten, terwijl JAN het moest doen met een verouderd type geweer dat hij na elke zes schoten moest herladen en ‘grendelen’”.

In een interview met journaliste Marita de Jong van het Huis-Aan-Huis blad *De Koerier* in Heerenveen van 3 mei 2000 vertelt de 75-jarige ex-verzetsman Jan Rudolphy, als directe getuige van deze gebeurtenis, het volgende:

“Toen de bevrijding daar was, ben ik een paar keer bij donker opgehaald en naar Tjalleberd gebracht. Daar kreeg ik enkele instructies over wapens. We zaten in een zaaltje achter een café. Uiteindelijk werden we ondergebracht op de Kavelstrook in de boerderij van boer Wind. Het was in de nacht van 13 op 14 april. Het was mooi weer. Ik moest nachtlopen en zag een lichtflits en hoorde een enorme knal. Dat moet de brug in Gorredijk zijn geweest. Die is die nacht door de Duitsers opgeblazen. Gerke Numan kwam bij die actie om het leven. Vanuit het oosten kwamen regelmatig groepjes Duitsers die we gevangen namen. Ook op die 14e april. In de laatste groep zat een oude fanatieke Duitser die zich niet wilde overgeven. Hij gooide zijn fiets in de berm en zette een lichte mitrailleur in elkaar en nam de boerderij onder vuur. De man moest worden uitgeschakeld. Of Jan Kruis en ik nu vrijwillig gingen of dat we daartoe opdracht kregen weet ik niet meer. We tijgerden van achter de boerderij van Wind richting lindebomen. Dan konden we de man goed in het vizier krijgen. De bomen zorgden voor bescherming. Bij deze actie werd Kruis geraakt en zwaargewond overgebracht naar het hooivak achter de boerderij. Daar is hij een paar uren later gestorven. De Duitser is later gesneuveld in het vuurgevecht.”

Naar aanleiding van voorgaand interview in *De Koerier* van 3 mei 2000 heeft Jan Rudolphy later (op verzoek van de samensteller van deze publicatie) opgeschreven wat hij toen persoonlijk op de Kavelstrook meemaakte:

“Jan Kruis werd op 2 meter van mij af in de buik geschoten daardoor was ik eerste ooggetuige en is zoals bekend later in het hooivak aan zijn zeer zware verwondingen bezweken. Met elkaar hadden we \pm 15 gevangen genomen Duitsers achter in de stal. Ik was persoonlijk bij het krijgsgevangen nemen betrokken. We zagen ze in de verte aankomen. We verstopten ons bij de weg en dan riep ik ze in het Duits aan. Ze kwamen in drie groepen en lieten zich uit angst vrij gemakkelijk ontwapenen, maar behalve onze laatste groep waarbij die oudere fanatieke Duitser zich bevond, die met een licht machinegeweer begon te schieten waarbij in een later stadium Jan werd getroffen. Weer later kwamen er meer Duitsers die uit beide boerderijen onder vuur werden genomen waarbij aan duitse zijde gewonden vielen. De commandant riep ons later bij elkaar. Hij beweerde dat het gevaarlijk begon te worden en dat de gevangen genomen Duitsers afgevoerd moesten worden. Ik geloof dat we met 5 bewakers met het groepje Duitsers in Oostelijke richting zijn gegaan en later richting Gersloot-Luxwoude zijn gegaan. Midden in het weiland gingen er kogels over ons heen. Waar het vuur vandaan kwam wisten we niet. We gingen plat in het land liggen. De commandant stuurde 3 man weg waaronder ik. Wij gingen dwars door brede sloten richting Wijngaadden. Wat er met die grote groep gevangen genomen Duitsers is gebeurd is mij tot nu toe niet bekend. Er waren heel jonge soldaten bij van \pm 17 - 18 jaar. Die jonge Duitsers waren echt bang dat ze doodgeschoten zouden worden, maar daar was echt geen sprake van.”

Later kwam Rudolphy, tijdens een telefonisch onderhoud met hem (op 10 augustus 2000), met twee aanvullingen:

1. “Dat met die NBS-commandant en die jonge Duitse soldaten zat toch iets anders. Die commandant wilde ze namelijk wél doodschieten, maar omdat wij als bewakers daar bezwaar tegenmaakten werd dat afgewinpend.”
2. “Op de Kavelstrook vocht ik letterlijk náást JAN KRUIS tegen die Duitsers. Al aan het begin van de strijd viel het mij op dat Jan een “opgewonden standje” was en nogal wat risico’s nam die ik zelf beslist niet aandurfde. Zo hief hij zich, op een bepaald moment, vanuit zijn verscholen positie, geheel op om die ene fanatieke Duitse soldaat voor eens en voor altijd uit te schakelen. Op datzelfde moment sloeg het noodlot toe, met een verschrikkelijke buikwond en dus met afgrijpselijke pijnen kwam Jan aan zijn einde.”

Met deze tweede aanvulling droeg Rudolphy (ongevraagd) “munitie” aan voor de titel van deze publicatie: “HET LOT KOOS ZIJN HELD” (dit in tegenstelling met het gezegde dat “De held kiest zijn eigen lot.”): een titel, met een geheel eigen dynamiek die aansluit bij het volgende, waarbij als reactie op bovenstaande schriftelijke toevoeging en mondelinge uitlatingen van Rudolphy, door familie en historici wordt verklaard, dat:

- A. “JAN KRUIS die tegenstand op de Kavelstrook niet zal hebben verwacht, omdat hij de dag daarvoor (gelet ook op het eerdere succes met zijn wapentransport op 13 april) moet hebben ervaren dat de Duitsers in die laatste oorlogsdagen niet meer op “scherp” stonden en zich successievelijk gemakkelijk overgaven aan zowel de N.B.S. als de geallieerden.”
- B. “JAN KRUIS beslist niet het slachtoffer is geworden van een vorm van onbezonnenheid, maar mogelijk wél het slachtoffer is geworden van zijn (voorouderlijk) Duits karakter dat een mengeling is van trots, gedrevenheid en overmoed.
- C. “De overgave een van de gevaarlijkste momenten is in het gevecht: mensen die elkaar naar het leven stonden, moeten elkaar dan pardoes vertrouwen en goed behandelen, terwijl het gevecht om hen heen nog gaande is. Het geringste misverstand, zoals een taalprobleem, kan dan fatale gevolgen hebben. Op dit soort momenten, waarop mensen op de toppen van hun zenuwen leven, kan ook het oorlogsrecht gemakkelijk worden geschonden.” (Aldus een citaat uit uit boek *Mei 1940* van de historici P. Kamphuis en H. Amersfoort).

Gedeelte uit een oude topografische kaart uit 1904 (schaal: 1 : 25.000), met bovenin de Aengwirderweg, lopend tussen Luinjeberd en Tjalleberd. Tegenover huisnummer 171 (waar nu de heer R. Hoekstra woont) bevond zich een pad dat richting de Kavelstrook (d.i. een opgehoogd dijkje tussen de vele veenpercelen, zie pijl) en de (omcirkelde) boerderij van Evert Wind ging en waar dus JAN KRUIS in de beschreven schermutseling met de Duitsers om het leven kwam. Op de plek van het gerasterde vierkantje (onder de vaart bij de boerderij van Brouwer) bevond zich de wachtpost van de Duitse Luftwaffe.

Tijdens de tragische gebeurtenissen met de Duitsers op de Kavelstrook droeg JAN KRUIS zijn zondagse pak (waarom eigenlijk?), inclusief vest (zie ook de foto van hem op pagina 10.). In de zakjes van dat vest had hij, zoals gewoonlijk wat kleingeld (wellicht kerkgeld?). Een week na zijn dood werd het kapotgeschoten en met bloed doordrenkte vest van hem door zijn zus Margriet nog eens aan een inspectie onderworpen om daarna te worden weggegooid. Uit een van de vestzakjes kwam toen wat kleingeld te voorschijn, waaronder de hiernaast afgebeelde, door een duitse kogel, beschadigde nikkelen cent uit 1942. Daar JAN KRUIS door een salvo kogels was geraakt, moet hierbij worden bedacht dat zijn buik volledig kapot was geschoten en dat dat (volgens medici) gepaard is gegaan met de meest verschrikkelijke pijnen, alvorens hij door inwendige bloedingen in coma raakte.

“In de avond van de 14e april trokken Canadezen op van Mildam naar Oudeschoot. In de nacht kwamen zij in het dorp aan. Onderweg werden vele Duitsers en N.S.B.-ers gevangen genomen. Binnen de kortste keren was het in Oudeschoot een drukte van jewelste. In een mum van tijd waren er enkele tientallen pantser-voertuigen waarvan de eersten probeerden door te dringen tot aan Heerenveen. Ze konden echter niet verder omdat alle grote bruggen bleken opgeblazen of onbruikbaar gemaakt. Hetzelfde was het geval in de omliggende dorpen. Men trok daarop terug naar Oudeschoot. In de vroege zondagochtend van de 15e april arriveerden de Canadezen opnieuw in Heerenveen. De hoofdbrug werd gerepareerd en even later trokken de manschappen het Friese Haagje binnen. Kort daarop arriveerde ook de N.B.S.-sectie vanuit de noordelijke dorpen bij Heerenveen en de Canadezen trokken later die zondag verder naar Joure. Heerenveen was van Duitsers ontdaan.”

“De gehele bevrijdingsactie van de Canadezen en de N.B.S. rond Heerenveen had het leven van twee Friezen geëist, Kruis en Van der Laan. Nabij Heerenveen sneuvelde een derde N.B.S.-er, Richard Jung. Hij behoorde tot hetzelfde district als Kruis en Van der Laan, district III.”*

“Jung, een ondergedoken Tsjech, trad op als verkenner van de Canadese troepen. In de middag van zaterdag 14 april was Jung op de fiets vooruit gegaan, richting Scharsterbrug. Even later kon hij de Canadezen exact vertellen, waar zich nog Duitsers bevonden. De Canadezen rukten op en Jung ging te voet verder, ver voor de Canadese eenheid uit. In de berm van de weg bevonden zich mangaten. Jung sprong van gat naar gat. Toen hij plots geen gat meer vond liet hij zich plat in de berm vallen. Bij een woning langs de weg stond een Duitser die Jung in het oog hield. Op het moment dat de laatste zich oprichtte klonk er een doffe knal. Richard Jung werd dodelijk getroffen door een schot in zijn hoofd. Als een ware oorlogsheld werd hij na de bevrijding herdacht middels een plechtige bijeenkomst in Sintjohannesga. Een monument van hem vormt een blijvende herinnering.”

* Jung had in het Tsjechische leger gediend en was als krijgsgevangene van de Duitsers tot drie keer toe ontsnapt om zich, via vele omzwervingen, als vluchteling uiteindelijk aan te sluiten bij de N.B.S. in Heerenveen.

De getuigenis van Harm Smink, leider verzetsgroep

Pas laat kwam de samensteller van deze publicatie er achter dat de leider van de verzetsgroep, waarin Jan Kruis zat, Harm Smink (84 jaar en wonende in Luinjeberd) was. Een ontmoeting met hem, in het bijzijn van Sjoerd Bakker (52 jaar en 'lokaal amateur-historicus' omtrent alles wat te maken heeft met de Tweede Wereldoorlog), vond plaats op 30 mei 2001. Smink vertelt het volgende:

“Na de slag om Arnhem op 17 september 1944 en na een oproep daartoe van Prins Bernhard werd in Friesland de N.B.S., de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten opgericht, opgesplitst in drie districten. Drachten en Sneek werden respectievelijk het centrum van district I en II en omdat in Heerenveen een S.D-Kommando zetelde kwam daar district III. Heerenveen kende geen plaatselijke knokploeg en dus moesten binnen dit district de strijdkrachten geheel vanaf de grond af worden opgebouwd. Dirk de Bruin (K.P.-er en voormalig onderofficier bij de Marine), Bertus Lugtmeijer (chef L.O. voor de plaatselijke hulp aan onderduikers), Sipke Staal (L.O.-er en agent van politie) en Atse Bergsma (hun commandant) hebben hier het N.B.S.-verzet toen op poten gezet. Zij ronselden her en der (ongeachter kerkelijke gezindheid) betrouwbare mannen, waaronder Roel Oostra en Jan Kruis. Jan Kruis vervulde binnen de N.B.S.-groep geen bijzondere positie. Zo is Jan Kruis niet betrokken geweest bij nachtelijke wapendroppingen en was hij ook geen wapeninstructeur. Op 7 of 8 april 1945 kreeg mijn groep (dus ook Jan Kruis) de oproep om zich te verzamelen op de boerderij van Evert Wind aan de Kavelstrook. De Canadezen naderden Heerenveen en alle kampementen moesten direct worden bezet om zoveel mogelijk Duitsers uit de weg te ruimen of gevangen te nemen. De Canadezen zouden dan snel via Heerenveen kunnen oprukken naar de Afsluitdijk en naar de stad Groningen. Tijd om een goede organisatie voor te bereiden was er niet en ook beschikten wij nog niet direct over wapens. Vanaf zondag 8 april zaten we met z'n allen bij boer Wind. Pas op de avond van donderdag 12 april kregen wij een beperkte hoeveelheid wapens, afkomstig uit de gierput van Ynze Wind, boer onder Luinjeberd. Om aan extra wapens te komen kregen een aantal mannen uit onze groep (waaronder Jan Kruis) de opdracht om op vrijdag 13 april een aanvulling te smokkelen uit een droppingsdepot in Nieuweschoot. Diezelfde avond beschikten we over een flink aantal moderne geweren, handgranaten en ook Stenguns. Intussen hadden zich bij mijn groep voor het eerst ook Leo de Jong en Jan Rudolphy gevoegd. Zij waren afkomstig uit de Deelen, waar destijds veel onderduikers zaten. Mijn groep bestond toen uit circa 12 man. Op zaterdag 13 april was er al vroeg in de ochtend op de Kavelstrook bij de boerderij van Tolman een 'schietrij'. Bij Tolman meldden zich vier Duitse soldaten. Twee bleven op de polderdijk staan en de andere twee gingen naar de boerderij om daar een paard en wagen te vorderen. Wat daar toen precies gebeurde weet ik niet, maar er werd door die Duitsers al gauw geschoten naar een groep N.B.S.-ers die bij Tolman ook al bijna een week gegroepeerd zaten. En omdat Jan Kruis zeer gebeten was op de Duitsers ging hij er op eigen gezag (als enige uit onze groep) daar in zijn eentje op af. Die Duitsers zijn toen later nog gevangen genomen. Tegen de middag vond er op de Kavelstrook een tweede 'schietrij' plaats met een groep van circa 12 Duitse soldaten die onder Tjalleberd een wachtpost bemanden van de Luftwaffe. Deze Duitsers waren zich over de Kavelstrook aan het terugtrekken naar Heerenveen, want de Canadezen waren inmiddels in Luinjeberd aangekomen. Toen dit groepje Duitsers onze boerderij naderden is er iemand uit onze groep zonder bevel of noodzaak gaan schieten. Dat was flink stom, want die Duitsers waren ons anders zonder problemen gepasseerd. Nu wij onze aandacht hadden getrokken gingen deze goed getrainde soldaten onmiddellijk in stelling op de dijk liggen. Jan Kruis en Jan Rudolphy probeerden toen onder aan de dijk een positie in te nemen van waaruit zij die Duitsers onder schot konden krijgen. Zelf ging ik met hen mee en probeerde Jan Kruis nog aan zijn jasje te trekken om hem te weerhouden rechtop te gaan staan. Mijn poging daarbij mislukte en Jan werd toen getroffen door de volle laag uit een automatische Schmeizer, een pistoolmitrailleur met een magazijn voor 28 patronen van 9 mm.”

De laatste dagen van Jan Kruis, verteld door Anne Wind

In de vorige hoofdstukken hebt u kunnen lezen over het wapentransport van JAN KRUIS, samen met Anne Wind, op vrijdag 13 april 1945 (zie ook de foto met de boerenwagen met hooi op pagina 14). Op 11 juni 2001 hoort de samensteller van deze publicatie uit de mond van Anne Wind (76 jaar en wonende te Heerenveen) het volgende relaas:

“Vanaf maandag 9 april had zich op onze boerderij een groep N.B.S.-ers verzameld, evenals dat ook plaats vond op de boerderij van Tolman, tegenover ons op de Kavelstrook. De eerste dagen hingen we met een groep van zo'n 9 man, inclusief onze commandant Sieger van der Laan en groepsleider Harm Smink, maar wat rond en pas donderdag-avond, de 12e april, kregen we een paar wapens uit een depot van boer Ynze Wind (oom van Henk Pijlman) uit Luinjeberd. Die wapens, een paar Stenguns en wat handgranaten, waren te weinig en daarom kregen Jan Kruis en ik nog diezelfde avond van onze commandant Sieger van der Laan de opdracht om de dag daarop wapens te gaan halen bij boer Wijnsma in Nieuweschoot. Van der Laan gaf ons daarbij het advies om dan de route te nemen over de Knijpe en Oranjewoud. Die vrijdag-ochtend vertrokken wij met paard en wagen (zònder hooi) om plusminus zeven uur. Twee andere mannen, Jelle van de Velde en Jaap de Jong kregen gelijktijdig de opdracht om met een brijkar, geladen met lege melkbussen, wat kleine handwapens (pistolen en handgranaten) bij boer Wijnsma op te halen. Van der Laan wilde daarmee op twee paarden wedden om aan de extra benodigde wapens te komen.

Bij Zestienroeden echter hadden de Duitsers de bruggen omhoog gedraaid, dus konden wij niet verder en zijn terug gegaan naar de Kavelstrook, waar Sieger van der Laan ons al stond op te wachten. Van der Laan adviseerde ons toen maar met een omweg over Oudehaske naar Nieuweschoot te gaan. Jan en ik gingen weer op weg. Op de Thialfweg aangekomen vroeg Jan mij of ik wel over de Dracht durfde. Zo ja, dan konden we een kortere route nemen. Ik durfde wel en zo duurde het niet lang of we kwamen in Nieuweschoot aan. Daar hebben we eerst gevraagd naar de boerderij van boer Wijnsma en dat bleek “over het spoor”. Bij Wijnsma aangekomen stond de schuur al open om ons binnen te laten voor het laden van de wapens en een partij hooi. Terwijl we daarmee bezig waren kwam er tot onze schrik ineens een groep duitse soldaten het erf op die - tot onze grote verbazing - gewoon door marcheerden naar de spoorbrug in Oudeschoot. Toen de wagen vol geladen was met geweren en Brens en we weer wilden vertrekken kwam ineens Jelke Elgersma (commandant van de plaatstelijke N.B.S.-groep) opdagen die Jan Kruis een geladen revolver in de hand duwde. Jan kreeg daarbij de instructie om maar boven op het hooi te gaan liggen en ik kreeg de instructie, dat als we door Duitsers

zouden worden aangehouden dat ik dan maar naar boven moest wijzen en moest zeggen dat de boer boven op het hooi lag.

Van Nieuweschoot uit gingen we over de Tolhuisweg en de Burgemeester Falkenaweg naar het centrum van Heerenveen. Onderweg passeerden we zonder problemen verschillende keren met pantservuisten bewapende Duitsers. Bij de Dracht aangekomen hoorden we een enorme knal. Later bleek dat toen de spoorbrug was opgeblazen. De knal was zo hevig dat ons paard

van schrik ging steigeren. Met alle vier poten kwam het paard los van de grond om daarna plat op zijn onderlijf op het wegdek van gladde kinderhoofdjes weer neer te komen. Het kostte mij daarna nog behoorlijk wat moeite om het paard weer, trekkend aan zijn bit, weer overeind te krijgen.

Na dit voorval reden we door naar de Hoofdbrug. Deze brug stond omhoog dus moesten we daar een andere route kiezen dan gepland. Ook daar stonden Duitse soldaten die ons gewoon lieten passeren. Verderop gingen we toen via het Haringpad naar de Gastbrug. Deze was wel open en daar aangekomen werden we door de Duitse soldaten gemaand snel op te schieten. Naar later bleek omdat ze van plan waren om deze ook op te blazen. (Zie foto op de pagina hiernaast.)

Na de Gastbrug reden we de Heideburen langs, waar we linksaf de Pastoriesingel Heerenveen verlieten, richting Kavelstrook. Duitsers zijn we toen niet meer tegengekomen.

Halverwege stond Sieger van der Laan, op de brug bij Boerderij Tolman, ons al op te wachten. Het was toen ongeveer 12.00 uur. Bij onze eigen boerderij aangekomen stonden daar Klaas Knobbe en Henk Sukkel ons al bij het hek op te wachten. Met gejuich werden we door onze mannen ontvangen. De wagen werd snel uitgeladen, de wapens werden verdeeld en iedereen verspreidde zich over de hooizolder en in huis, om de wapens te controleren en schoon te maken. Jelle van de Velde en Jaap de Jong waren al binnen en hadden intussen ook hun wapensmokkel met succes afgerond!

Al deze wapens waren eerder door de Engelsen uit een vliegtuig gedropt, daarna in een grafkelder op het kerkhof van Nieuweschoot opgeslagen en later overgebracht naar de boerderij van Wijnsma, die de wapens verborg in de gierput.

Even later zat ik wapens schoon te maken op de zolder boven de bedstee van ons achterkamertje. In deze bedstee waren intussen handgranaten en andere wapens opgeslagen en ik was nog zo stom om

In het achterkamertje op de ouderlijke boerderij van Anne Wind. Van links naar rechts: Harm Smink, Jelle van de Velde, Theo Scheltinga, Jaap de Jong en Karel Klaasen.

per ongeluk de trekker van een geweer met een vol magazijn over te halen en dwars door de zolder van de bedstee heen te schieten. Gelukkig zonder een opgeslagen wapen te raken. Na dit voorval bleek overigens dat de meeste wapens op scherp stonden. Zeker voor ongeoefende mannen, zoals ikzelf, was dat linke soep.

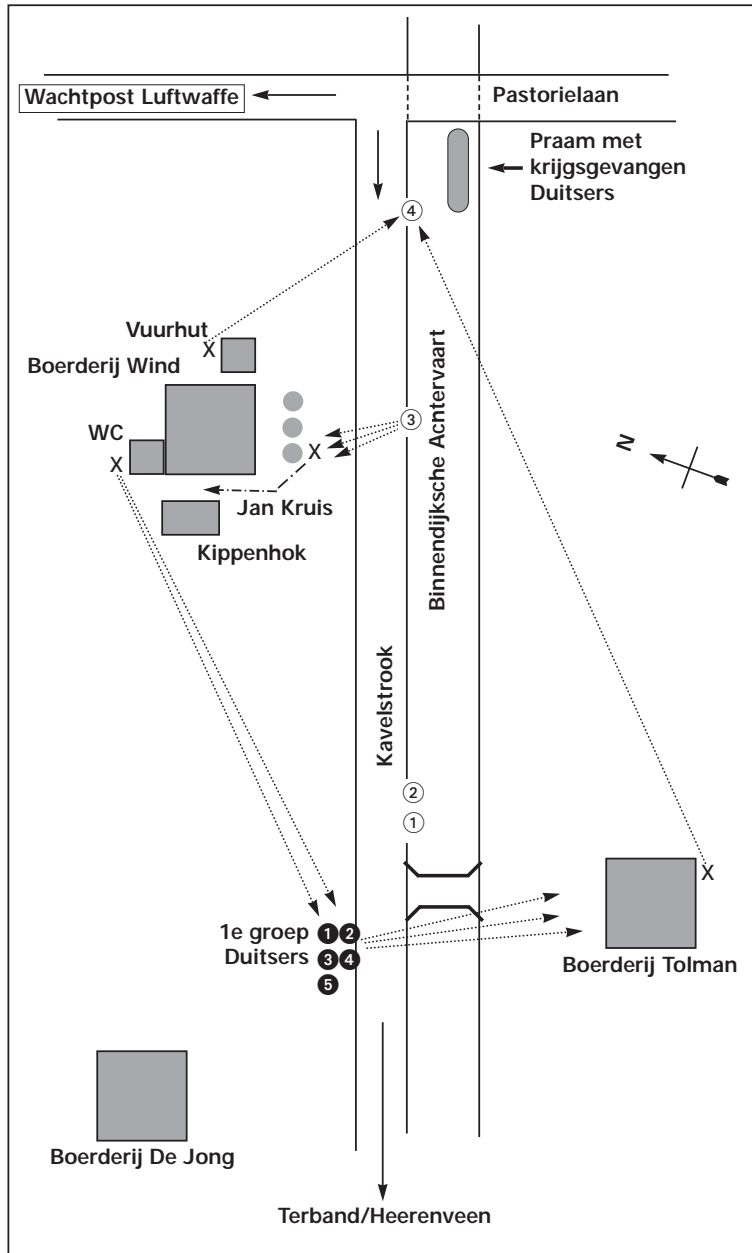
Later die middag kregen zes man uit onze groep van Sieger van der Laan en Barteld ten Hoeve de opdracht om met hen naar de Hooibrug te gaan om daar de weg voor de oprukkende Canadezen vrij van Duitse sol-

daten te maken. Bij de Hooibrug aangekomen zagen ze te veel Duitsers om een confrontatie aan te durven. Zij zijn toen met z'n allen over de 2e Kavelstrook, binnendoor, naar Tijnje getrokken waar ze de Canadezen tegen kwamen. Sieger van der Laan is toen bij hen gebleven om te gidsen en te tolken, waarbij hij dan een paar uur later door een overspannen Duitse commandant werd dood geschoten. De groep zelf was inmiddels teruggekeerd op de boerderij van mijn ouders.

Voor diezelfde vrijdag-avond had Sieger van der Laan nog een paar mannen op stap gestuurd naar het kerkhof onder Oranjewoud. Daar moesten zij parachutisten opvangen die in Appelscha zouden zijn

geland. Helaas kwamen ook zij met onverrichte zaken terug.

De zaterdag-ochtend daarop zagen we omstreeks half negen vijf duitse soldaten het erf op gaan van de boerderij van Klaas de Jong. Een kwartier later kwamen zij met een paard weer te voorschijn en gingen toen met z'n allen in de richting van de brug over de vaart bij de boerderij van Tolman. Op

die boerderij zaten wel 30 N.B.S.-ers, waaronder hun groepsleider Theo Scheltinga, dus hielden wij onze adem in of dat wel goed zou gaan aflopen. Terwijl die Duitsers over de brug liepen kwam boer Tolman hen tegemoet. Terwijl wij ook zagen dat Tolman zijn best deed om die Duitsers naar de achterkant van zijn boerderij te lokken bespeurden die Duitsers kennelijk onraad, want het hele groepje Duitsers trokken zich op een bepaald moment razend snel terug over de brug en gingen onmiddellijk in stelling liggen aan de noordkant van de Kavelstrook. (Zie de schets hiernaast.) Op dat moment stond ik, Klaas Knobbe en nog een paar man, naast onze buiten wc op de uitkijk. Mijn vader stond er ook bij en riep: 'Jongens, nou wordt het jullie tijd!' Klaas probeerde toen te schieten in de richting van die Duitsers, maar zijn geweer weigerde. Snel gaf ik Klaas toen mijn eigen geweer, want zelf had ik nog nooit geschoten. Klaas schoot mijn geweer vervolgens leeg op dat groepje van vijf Duitsers, die dat onmiddellijk beantwoordden met een spervuur aan kogels. Toen dat ophield zagen we op eens Jan Kruis het veld in lopen. Waar hij precies op ons erf vandaan kwam kon ik niet zien, maar hij liep, schietend met een gewoon geweer, op

die Duitsers af en riep dat zij zich moesten overgeven. Stom genoeg deden die Duitsers dat ook nog. Terwijl Jan ze onder schot hield konden zijn maten die vijf Duitsers van hem overnemen. Drie daarvan waren hele jonge knapen en een oudere Duitser was in zijn kruis geschoten. Omdat deze Duitser niet meer kon lopen werd hij, liggend op een ladder, naar de boerderij van Klaas de Jong gebracht. Dit voorval speelde zich allemaal af omstreeks 9.00 uur.

Ongeveer een uur later kwam er een (tweede) groepje, nu van vier Duitsers (verspreid) op de fiets de Kavelstrook op. Deze waren afkomstig van de Luftwaffepost, iets verderop gelegen, richting Tjalleberd, in de buurt van de boerderij van Brouwer. Deze Duitsers waren duidelijk op de vlucht naar

Heerenveen. Toen wij ze zagen aankomen spraken we met elkaar af dat we ze eerst tussen de boerderijen van Tolman en mijn vader zouden laten komen om ze dan van twee kanten te grazen te kunnen nemen. Toen het een keer zo ver was gaven die Duitsers zich gemakkelijk aan ons over. Na ze te hebben ontwapend sloten wij ze op in de schuur. Nog weer later kwam er weer een groepje van vier Duitsers op de fiets onze richting over de Kavelstrook op. Dit groepje fietste wat meer uit elkaar dan het groepje daarvoor. De eerste twee bleven bij elkaar (zie nr.'s 1 en 2 in de schets op de pagina hiernaast) en de derde en de vierde bleven op geruime afstand van elkaar. Toen de eerste twee het bruggetje voor de boerderij van Tolman bereikten werd het onze groep kennelijk te machtig, want een van ons (Roel Oostra?) begon in eens te schieten. De Duitsers wierpen zich onmiddellijk van hun fietsen; de vierde Duitser was daarbij in zijn voet geschoten, waarschijnlijk door de linkshandige Roel Oostra die zich bij de vuurhut bevond, maar ook was het mogelijk dat deze Duitser vanaf de boerderij van Tolman, door de N.B.S.-ers van de groep van Theo Scheltinga daar, onder schot was genomen. Die vierde Duitser riep nog naar Duitser-nr.3 "Heinrich ich bin verwundet!" Kort daarop hoorde ik Jan Kruis, die intussen tesamen met Jan Rudolphy naar de voorkant van onze boerderij bij een paar struiken en bomen was gekropen, tegen de derde Duitser roepen 'Geef je over!', waarop die Duitser Jan als antwoord de volle lading gaf met een automatisch geweer. Hoe dat precies is gebeurd heb ik niet gezien, wel hoorde ik later dat mijn zuster Wiepkje direct na dit incident Jan Kruis opving, nadat deze van voor de boerderij naar achteren was gekropen. Jan riep toen tegen haar 'Ik ben gewond'. Wiepkje vroeg hem toen, of zij hem kon verbinden. 'Nee!', zei Jan, 'Ik ga kapot!' en 'Mijn darmen liggen eruit!' Tja, Jan was door die fanatieke Duitser inderdaad behoorlijk kapot geschoten: in zijn buik, in zijn rechter arm en ook in zijn linker been. Intussen had Roel Oostra die vierde Duitser vanachter de vuurhut vandaan met een welgemikt schot dwars door de kop geschoten. Later bleek zelfs dat het schot eerst door de helm was gegaan en z'n hersens waren voor een deel ook weg. Jan Kruis was inmiddels op een deken in het hooi gelegd en Wiepkje werd er op uitgestuurd om dokter Bruins op te halen. Toen Wiepkje daarvoor bij Tjalleberd aankwam werd zij door enkele Duitse soldaten ondervraagd: of Wiepkje kon zeggen of er terroristen op de Kavelstrook aan het schieten waren geweest. Wiepkje hield zich echter voor de domme en kon een half uur later haar weg vervolgen. Dokter Bruins was echter niet thuis. Volgens zeggen was hij op de vlucht voor de Duitsers. Wiepkje ging toen naar dokter Brouwer aan de Singel in Heerenveen, waar Wiepkje nog een keer door een stel Duitsers werd ondervraagd. Zo duurde het vrij lang voordat dokter Brouwer met een praam over de ringvaart op de Kavelstrook arriveerde. Voor Jan Kruis was dat te laat! Maar voordat Jan stierf vroeg mijn moeder nog aan hem: 'Jan, bin jo klear foar de grutte rys?' en hij antwoordde: 'Jawol, frou Wind!'

Na de dood van Jan wilde iedereen, zowel de groep van Harm Smink als die van Theo Scheltinga, weg van de plek des onheils. De gevangen genomen Duitsers werden gegroepeerd om ze weg te brengen naar Luxwoude waar de Canadezen ze zouden kunnen overnemen. Aan het eind van de Kavelstrook bij de kruising met de Pastorielaan aangekomen werden we overvallen door hevig granaatvuur dat links en rechts van ons insloeg. Eerst dachten we dat het van de Duitsers afkomstig was, maar later kregen we het door dat het de Canadezen uit Luxwoude waren die waarschijnlijk veronderstelden dat we allemaal Duitsers waren. Toen iedereen dat doorkreeg brak er paniek uit. De krijgsgevangenen Duitsers werden snel in een praam, die daar in de ringvaart lag, geladen en tegen hen werd gezegd dat ze zich zelf maar moesten zien te redden door richting de Knijpe te varen en dan naar het meer te lopen. Daarna vluchtte iedereen (ook de beide groepsleiders) in paniek alle kanten uit. Zelf ben ik die nacht ondergedoken om pas de dag daarop maar weer naar huis te gaan. Daar aangekomen waren mijn ouders net alle wapens, die ze de dag daarvoor, met hulp van Ale de Jong, in paniek in de sloot hadden gedumpt, weer aan het opvissen. Tegen mijn vader zei ik: 'Heit, we binne befrije!' en mijn vader antwoordde: 'Ja, mar Jan Kruis en Sieger van der Laan binne dea!''

HERINNERING AAN MIJN N.B.S.-TIJD

Woorden J. v.d. Velde.

Wijze: Lily Marleen.

1.
Ongeveer September
Van het vorig jaar,
Kwam men m'n diensten vragen
Tegen den Barbaar.
Heb me toen direct maar aangemeld
Voor onderdrukking van 't geweld
Der vuile nazie-kliek (bis).
2.
Eerst was er steeds instructie
't Was toen in "Ons Huis".
Voelde me gewichtig
Intusschen heel niet pluis.
De eerste nachten haast geen slaap
Ik voelde mij een heele knaap
't Was ook eerst at nieuws (bis).
3.
Vergadering - bijeenkomst
Volgde op elkaar.
't Was een heel gedobber
Niet zoo direct maar klaar.
Maar na veel heen en weer gepraat
Kwam men toch eindelijk aan de daad
En in 't kantonement (bis).
4.
We moesten Maandagsavonds
Naar de Kavelstrook.
Tusschen tien en elf
Nog gevaarlijk ook.
Maar allen kwamen zonder meer
Ik zie de heele optocht weer
Het was een mooie ploeg (bis).
5.
Doch het eerste wachten
Was op Harm Smink
Er kwam in onze kabel
De welbekende kink.
Want al onze wapens zaten vast
De boer die er op had gepast
Had moffen in de schuur (bis).
6.
Ons heele wapenrusting
Bestond slechts uit één sten
Die hebben wij vertroeteld
As wiet ús ienigst bêrn.
Maar ondertusschen was 't benauwd,
Want een klein troepje moffentuig
Had ons toen meegesjouwd (bis).
7.
Maar de Woensdagmiddags
Kwam de zon er door.
Onze moffen-vrienden
Moest'n er eventjes van door.
En onze dapp're commandant
Die laade vlug wat in een mand
En Thijs maar trappen hoor (bis).
8.
Het gejuich dat opsteeg
Leek wel een gehuil
Van een dertig leeuwen
Uit een bekende kuil.
En ieder wierp zich op een prooi
Ging liggen poetsen in het hooi
Het was ineens doodstil (bis).
9.
Maar later kwam vriend Theo
En eischte toen een deel.
't Was natuurlijk eerlijk
De jongens veel te veel.
Niemand die wou z'n wapen kwijt
En ieder zag dan ook vol spijt
Naar het verdwijnend deel (bis).
10.
En nog dezelfde avond
Kwam de heele buit.
Wim ging ze met wat mannen
Halen in een schuit.
Toen was 't weer vreugde in de hut
En alle zorgen uit de put
We vreesden toen geen mof (bis).

In bovenstaand lied beschreef Jelle van de Velde op zijn manier de laatste dagen van de beide N.B.S-groepen Sectie 1. en Sectie 2. Hiernaast de namen van alle mannen die van beide Secties deel uit maakten.

Onder verwijzing naar de vrolijke toonzetting in bovenstaand lied vertelde Anne Wind de volgende anecdote:

"Tijdens het verblijf van onze N.B.S.-groep in de nadagen van de Tweede Wereldoorlog op onze boerderij kwam op een avond Sieger van der Laan langs. Van buiten door het raam zag hij ons orgel in de voorkamer staan. Hij ging daar achter zitten en begon luid het Wilhelmus te spelen. Voordat iedereen er erg in had stonden we algauw met z'n allen, verspreid over de boerderij, luidkeels mee te zingen. Achteraf een wonder dat die Luftwaffe Duitsers dat niet hebben opgemerkt."

11.
't Werd een week van spanning
Gerucht kwam na gerucht.
Zelfs parachutisten
Daalden uit de lucht.
Ook hiermede daalde onze vrees
Steeds nader kwam de Canadees
Bevrijding kwam nabij. (bis).

12.
We gingen met z'n vieren
Nog naar Nieuweschoot
Om wapens op te halen
Het gevaar was groot.
Maar Jan en Anne, Jaap en ik,
Die waren later zeer op schik
We brachten alles thuis (bis).

13.
Bevel om naar de Hooibrug
Kwam ook die dag nog door.
We namen allen afscheid
Dat was geen grapje hoor.
Maar alles was voor 't Vaderland,
En ook dit kwam met moed tot stand,
Het was een Heldendaad (bis).

14.
Na nog veel emotie's
Kwam de Zaterdag.
We leverden toen ook nog
De Kavelstrooksche slag.
Maar 's avonds kwam de eerste tank
En groot was toen ons aller dank
Voor onze Bondgenoot (bis).

15.
Nu nog een woord van hulde
Aan familie Wind.
Wat of die menschen deden
Ze werden aller vrind.
Ook Marten brengen wij hier dank
Voor alle spijzen, fijne drank
Plus Bakker Hepkema (bis).

16.
Ik vroeg nu aan U allen
Even op te staan
Om even te gedenken
Jan Kruis en Van der Laan.
Zij vielen, hoop ik, alle twee
En vrienden, hoop het met me mee
Voor een Vrij Nederland (bis).

--oOo--

Dames en Heeren,

Eén is er nog die ik tot mijn spijt vergeten heb te bedanken voor het vele goede werk, dat ze tijdens ons verblijf in het kantonnement gedaan heeft en wel Mejuffvrouw Wiepkje Wind. Zij heeft met groote moed en opoffering tweemaal met gevaar voor eigen leven de Duitsche linie gepasseerd om een dokter te halen bij onzen gewonden vriend Jan Kruis. De tweede maal werd ze twee uur door de moffen gevangen gehouden. Wiep, ik hoop niet, dat je het me kwalijk zult nemen en vraag dan ook voor deze heldin een warm applausje.

Lijst van namen van de N.B.S.-ers die elkaar op 13 april 1985, 40 jaar na de strijd op de Kavelstrook, nog eens ontmoetten.

Sectie 1.

Th. Scheltinga, E. Halbersma, D. Kleis, IJ. Woudstra, I. Woudstra, J. Zwanenburg, A. Dijkstra, I. Klijnstra, R. Heida, A. v.d. Noord, P. Spijkman, W. Wiebinga, J. v.d. Honing, A. de Vries, Tj. Heida en C. Post.

Sectie 2.

R. Oostra, H. Smink, Th. Boersma, J. Rudolphi, K. Knobbe, A. Wind, D.J. Jansen, Tj. Kamp, I. van Gelderen, L.J. de Jong, K. Post, A. de Jong, A. van de Vegte, J. van der Schaar, M. de Jong en A. Brouwer.

Foto's uit het album van Anne Wind

Direct na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog durfden de N.B.S.-ers eindelijk eens op de foto. En stoer dat ze deden! De wapens hadden ze overigens nog nodig om de vele duitse krijgsgevangenen, verspreid over veel locaties, te bewaken.

Hier een groep bekende en minder bekende N.B.S.-ers uit Heerenveen.

Links onderaan, zittend in de stoel is Jan Woudstra. Centraal in het midden, ook zittend in een stoel is Jelke Elgersma, gevechtscommandant van de sector Heerenveen. De Tweede van links, rechts bovenaan is Klaas Knobbe; de vijfde links, rechts bovenaan is Anne Wind en links naast hem staat Roel Oostra.

De foto op de pagina hiernaast (onderaan) is kort na de bevrijding genomen voor de boerderij van Evert Wind.

Op de achterste rij (van links naar rechts):

Sjoerd van Ommen, Geukje de Wit, (onbekend persoon), Mathijs Mink, Harm Smink, Sjoeke Douma, Mw. Knobbe, Roelof Hoeksma, Mw. Wind, Simon de Bree, Evert Wind, Douwe Knobbe, Wiepkje Wind, Piet Nijdam, Barteld ten Hoeve, Jelle van de Velde, Klaas Knobbe, Diedrich Jansen, en Ale de Jong.

De vier geknielde mannen in het uniform van de Nederlandse strijdkrachten zijn (van links naar rechts): Jacob van Gelder (een joodse onderduiker), Karel KLaassen, Izaäk van Gelderen (onderduiker) en Roelof Oostra.

Op deze foto een aantal N.B.S.-leden uit Sectie 2. voor het schoolgebouw in Luinjeberd. Op de achterste rij (van links naar rechts):

Jaap de Jong (op de motorfiets), Barteld ten Hoeve, Simon Tuinstra, Diedrich Jansen, Van de Vegte, mw. van de Schaar, Roel Hoekstra, Jan van de Schaar, Jelle van de Velde, Anne Wind en Harm Smink.

Op de onderste rij, van links naar rechts:

Karel Klaassen, een onbekend persoon, Klaas Knobbe, Ale de Jong, Leo de Jong en Sietse Bouwer.

Drie aanvullende getuigenissen

Op 2 juni 2001 had de samensteller van deze publicatie een telefonisch onderhoud met de 81-jarige Henk Pijlman, thans gepensioneerd huisarts en wonende in Alkmaar. Pijlman werd als medisch student in 1943 door de sluiting van de Universiteit van Groningen gedwongen terug te keren naar zijn ouderlijk huis te Luinjeberd. Tot de bevrijding heeft Pijlman daar ondergedoken gezeten en zich bezig gehouden met voedselvoorziening, het helpen van andere onderduikers aan onderdakadressen en het verzorgen van de uitwisseling van berichten binnen de N.B.S. Hij vertelt het volgende:

“Omdat ik niet kon schieten was ik persoonlijk niet actief binnen het gewapende verzet. Door mijn functie als contactpersoon voor de N.B.S. wist ik wel van veel zaken af. Of het nu ging om wapentransporten in het veen over water, verstopt onder een lading met zakken kunstmest in een praam; over onderduikers als Bertus Aafjes die ondergedoken zat bij de burens van Jan Kruis; of over wapenoefeningen van Jan Kruis met zijn broer Jurjen op hun eigen boerderij.... ik kwam zo'n beetje overal achter. Zo heb ik mij achteraf verbaasd over het wapentransport door Jan Kruis en Anne Wind uit Nieuweschoot, want op de boerderijen in Luinjeberd zaten overal depots met wapens. Ook kende ik vrijwel iedereen in het verzet. Zo heb ik toen ook Anne Vondeling (later politicus van de PvdA en voorzitter van de Tweede Kamer) ontmoet die bij de 'Je Maintendrai'-groep zat.”

“In die laatste nadagen van de Tweede Wereldoorlog kon ik aardig volgen wat er gaande was. Ik was toen (vaak samen met Gerard Wijnand) dag en nacht op stap en had in de nacht van 13 op 14 april al gauw in Tjalleberd contact met de eerste Canadezen en ook met soldaten van een schots regiment. Ik wilde mij toen aansluiten bij de groep van Harm Smink en Jan Kruis. Helaas door een misverstand kon ik niet achterhalen waar zij zich precies bevonden. Zelf dacht ik toen wel aan de Kavelstrook en omgeving, maar de Canadezen waarschuwden mij daar niet naar toe te gaan. Zij wisten dat daar Duitsers zaten en vonden het voor mij daarom te gevaarlijk. Pas na de bevrijding hoorde ik wat deze groep had meegemaakt. Ik heb daarna mijn hele leven lang spijt gehad dat ik daar zelf niet bij ben geweest.”

Op 3 juli 2001 had de samensteller van deze publicatie een telefonisch onderhoud met de 79-jarige Tjalling Kamp, wonende in Rotterdam. Kamp was (als onderduiker) in het najaar van 1944 door politieagent Staal gevraagd deel uit te maken van de N.B.S.-groep van Harm Smink en was mede-getuige van wat zich die laatste oorlogsdagen op de Kavelstrook afspeelde. Hij vertelt het volgende:

“Op die zaterdagochtend (14 april 1945) was ik ooggetuige dat Jan Kruis iedereen te vlug af was en met zijn geweer al schietend op dat groepje Duitsers bij de boerderij van Tolman afgang. Aan de ene kant was dat een krachttoer van hem, maar aan de andere kant belemmerde hij ons, om als achterblijvers (op de boerderij van Evert Wind), ook aan het gevecht deel te nemen. Het risico dat wij hem dan zouden raken was daarbij immers levensgroot. Toen Jan deze Duitsers, die bij Tolman een paard en wagen wilden vorderen, had overmeesterd werd ik bevolen om ze in de hooischoor van Evert Wind onder schot te houden. Daarom kan ik over wat zich later die dag met Jan Kruis afspeelde niet zoveel vertellen. Wel vlogen op een moment een regen aan kogels door het dak van de hooischoor en heb ik Jan kort daarna gewond op handen en voeten zien terugkruipen naar de achterkant van de boerderij waar hij werd opgevangen door een hospik. Dat Rudolphy toen als 19-jarige jongen met Jan in de vuurlinie heeft gezeten, zoals later werd beweerd, betwijfel ik ten zeerste. Rudolphy behoorde niet eens tot onze vaste groep. En alleen mannen als Smink, Kruis en Oostra waren als voormalig dienstplichtig militair geoefend genoeg om een rechtstreekse confrontatie met Duitse soldaten aan te gaan.”

“Dat wij later op die zaterdag in een panieksituatie alle krijgsgevangenen Duitsers weer hebben laten gaan klopt. En dat daarmee achteraf ook kan worden gesteld dat Jan Kruis zijn leven voor niks heeft gegeven klopt in zekere zin ook.”

Op 27 oktober 2001 had de samensteller van deze publicatie een telefonisch onderhoud met de 76-jarige L.J. de Jong, thans wonende in Valkenburg (Z-H). De Jong zat als N.B.S.-er in de groep van Sieger van der Laan, Sectie 2. (Zie betreffende namenlijst op pagina 27.)

De Jong was met Harm Smink, Jan Kruis en een onbekend gebleven vierde man betrokken bij het wapentransport, als door Harm Smink (zie pagina 21) als volgt beschreven: “Pas op de avond van donderdag 12 april kregen wij een beperkte hoeveelheid wapens, afkomstig uit de gierput van Ynze Wind, boer onder Luinjeberd.” De Jong vertelt daarover:

“Het was een koude heldere nacht. De zakken met wapens uit de put van boer Wind vervoerden wij in een open praam. Het probleem was dat we daarmee over de vaart langs de wachtpost van de Duitse Luftwaffe moesten zien te komen. Deze wachtpost (zie ook kaartje op pagina 19) moesten we passeren om daarna buitenom door te kunnen varen naar de Kavelstrook. Nadat het ons in alle stilte lukte deze wachtpost met succes te passeren, zonder dat die Duitsers ons in de gaten kregen, was Jan Kruis zo gek, om enige tijd daarna, tot ieders grote verrassing omdat we nog niet zo ver van die wachtpost waren verwijderd, rechtop in de praam te gaan staan en voluit te fluiten. Wij schrokken ons rot. Bang dat we waren dat die Duitsers alsnog op ons spoor zouden komen. Gelukkig gebeurde dat niet. Maar van Jan Kruis heb ik nooit begrepen of hij toen floot uit bravoure, danwel dat hij toen zijn zenuwen niet meer de baas was.”

De begrafenis van verzetsheld Jan Kruis

“Ook de dood van Jan Kruis en Sieger van der Laan was na de bevrijding hard aan gekomen. Beiden werden met militaire eer begraven. Kruis kreeg op dinsdag, 17 april 1945, een plechtige requiemdienst in de Rooms-Katholieke kerk. Daarna toog een lange stoet van honderden belangstellenden achter de lijkkoets, onder een stralende voorjaarszon, naar de R.K.-begraafplaats aan de Rottumerweg in Heerenveen. De pastoor en de koorknepen voorop, gevolgd door een groep geëvacueerde kloosterzusters uit Brabant en de gevechtsgroep van de N.B.S., waarvan Jan Kruis deel uit maakte. Bij het graf sprak waarnemend burgemeester Ekke de Haan een woord ter nagedachtenis en namens de staf van de N.B.S. toonde verzetsman Egon Vernimmen zijn medeleven. Tijdens het neerlaten van de kist in het graf was deze bedekt met de Nederlandse vlag en vuurden de aanwezige leden van de verzetsgroep drie salvo's saluutschoten af.”

“Een dag later, op woensdag 18 april 1945, namen, in de Gereformeerde kerk aan de Burgemeester Falkenaweg, vele honderden mensen afscheid van Sieger Van der Laan. De N.B.S.-kommandant vond op de algemene begraafplaats in Heerenveen, onder aanwezigheid van een groot aantal autoriteiten (uit het verzet, de politiek en het onderwijs) een laatste rustplaats.”

“Op de 18e april werd in Sintjohannesga het stoffelijk overschot van Richard Jung, ook onder grote belangstelling van de plaatselijke bevolking en met militaire eer, begraven. Zijn kist was bedekt met de Tsjechische vlag.”

Hierboven, onder grote belangstelling van verschillende groeperingen van de Heerenveense bevolking, de zegening van het graf van JAN KRUIS, door pastoor Frank, op de Katholieke begraafplaats aan de Rottumerweg. Acht, in militair zomertenuë gestoken mannen, allen leden van de N.B.S.-verzetsgroep uit district III, waarvan JAN KRUIS ook deel uit maakte, losten drie salvo's uit hun geweren, als eresaluut aan hun “voor eer van zijn vaderland” omgekomen kameraad.

Nadat de kist met het stoffelijk overschot in het graf was neergelaten hielden verschillende autoriteiten een toespraak ter nagedachtenis aan JAN KRUIS. Op de bovenste foto: de waarnemend burgemeester Ekke de Haan, die als eerste de gevoelens van de gehele gemeente Heerenveen vertolkte. Daarna volgden nog de Commandant en een lid van de gevechtsgroep, waartoe JAN KRUIS behoorde; de heer Egon Vernimmen voerde het woord namens de staf van de N.B.S.; broer Hendrik deed dat namens de familie Kruis en de heer Gerard van Dam van Spitsendijk deed dat namens de dorpsgenoten van Terband en Luinjeberd. Op de onderste foto geëvacueerde kloosterzusters uit Brabant in gebed bij het graf.

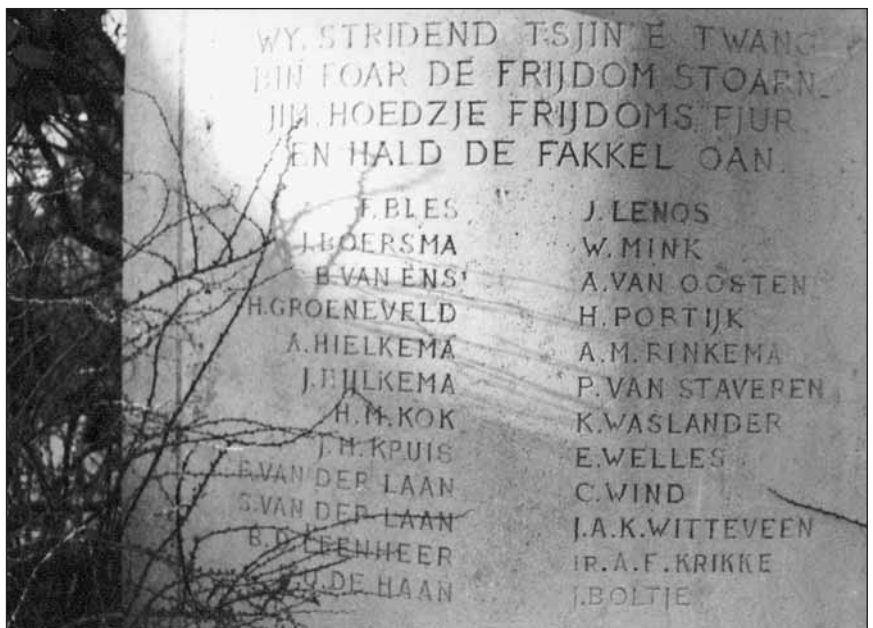
De dagen na de bevrijding van Heerenveen

Vanaf maandag de 16e april 1945 werd in Heerenveen en omliggende dorpen de bevrijding groots, massaal en lang gevierd. Aan waarnemend burgemeester Ekke de Haan werd een ovatie gebracht en trokken de leden van de Binnenlandse Strijdkrachten, vergezeld door enkele muziekkorpsen, door het centrum van Heerenveen. Plots bleek alles weer te kunnen en te mogen. In de straten klonk het “Oranje boven” en “Leve de Koningin”. De oorlog was voorbij, evenals de angst gepakt te worden. In de eerste maanden na de bevrijding vonden er ook nog verschillende herbegravingen plaats van mensen die eerder de dood hadden gevonden door toedoen van de S.D. Daar zaten o.a. Siebe de Ruiters en zijn zoon Durk bij, die op 17 maart 1945 bij Doniaga waren gefusilleerd. Het meest trieste geval daarbij was de late begrafenis van Bouwe van Ens. De Nieuwehornster boer en melkrijder was immers in januari 1945 door de S.D. opgepakt en daarna lange tijd gemarteld in de Crackstate-gevangenis om uiteindelijk in de nacht van 12 op 13 april 1945 door de S.D. op de Spitsendijk onder Luinjeberd te worden vermoord. De lijk van Van Ens, half liggend in de sloot, werd in de ochtend van de 13e april al opgemerkt, maar kon pas de dag daarop, nog voordat de Canadezen verschenen, met een bakfiets worden opgehaald. Op 17 april werd Van Ens, na toespraken van verzetsmensen als Lugtmeier en Hofkamp, op de algemene begraafplaats te Nieuwehorne begraven.

Niet lang na de bevrijding wenste waarnemend burgemeester Ekke de Haan de oprichting van een monument, ter nagedachtenis van de gevallen in de Tweede Wereldoorlog. Na een geldinzameling onder de bevolking van Heerenveen kreeg de Amsterdamse beeldhouwer Marius Vreugde de opdracht een ontwerp te maken.

Op 5 mei 1949 werd het hiernaast op de foto afgebeelde oorlogsmonument, gelegen bij de Van Maasdijkstraat, door een dochter van de omgekomen verzetsman Bouwe van Ens, onthuld. De ingebeitelde tekst op het voetstuk is van de bekende Friese voorvechter Fedde Schurer (geboren in Heerenveen).

Vijf van de 24 gevallen uit Heerenveen en omgeving stierven in een concentratiekamp; 10 sneuvelden, als gevolg van oorlogshandelingen; twee werden gefusilleerd; zes door de Duitsers vermoord en de laatste (JAN KRUIS) werd bij een noodlottig schietincident tussen N.B.S.-ers en Duitsers dodelijk getroffen op de Kavelstrook. Later werden, door inzet en bemoeienis van Sjoerd Bakker nog drie namen van soldaten (gesneuveld in mei 1940) op deze gedenksteen toegevoegd.

DE HEERENVEENSE KOERIER

PROCLAMATIE. Leve het Vaderland! Nederland herrijft. De bevrijding is begonnen.

Landgenooten!

Er hangt veel af van uw rustige, ordelijke en eendrachtige houding in de komende dagen. Werk! allen mede dezen een ordelijk verloop te geven. Gehoorzaamstipt de bevelen van het geallieerde Opperbevel, waarmee de regering een nader bekend te maken regeling getroffen heeft. Luistert naar de aanwijzingen van uw Nederlandsch militair gezag, dat krachtens die regeling, onder leiding en verantwoordelijkheid der Nederlandsche regering, zijn taak in overleg met het geallieerde opperbevel vervult.

In het vertrouwen, dat U spoedig vroeger bericht kan worden, wil ik U thans reeds mededeelen, dat regelingen zijn getroffen, geheel in overeenstemming met onze democratische beginselen, waarbij onmiddellijk en tot den tijd, dat de wettige verkiezingen zullen zijn gehouden, tijdelijke vertegenwoordigingen in staat en provincie en gemeente kunnen optreden.

Ik en mijn verantwoordelijke raadgevers hopen spoedig weer op vaderlandschen bodem te zijn ten einde de leiding van 's lands zaken weer op te nemen.

Het kabinet stelt zich voor, bij terugkomst zijn ontslag te vragen, waarna ik ten spoedigste opdracht tot samenstelling van een nieuw ministerie zal geven.

w. g. WILHELMINA

TER INLEIDING

Nu de bevrijding een feit is geworden kan ook de Ned. pers weer eerlijk en openhartig, en vooral waarheidsgetrouw haar werk van opvoeding en voorlichting hervatten. Dat daarbij geen plaats is voor de redacteurs, die gewillig en gedwee alles geslikt hebben wat hen door de Duitse bezetters werd opgedragen, spreekt van

zelf moeten worden, daar ook deze jarenlang haar gehele medewerking aan de Duitse propaganda heeft gegeven onder het motto nog wel van een landverrader te Steenaart.

In afwachting van nadere regelingen, en van andere wel trouw gebleven mensen, is de redactie overgenomen door het tot nu toe illegale blad „De Koerier“, bij vele lezers wel bekend. Daarbij zal gebruik gemaakt worden van persen enz. en tevens van de verspreidorganisatie van 't „Nieuwsblad van Friesland“, en alleen in dit opzicht kan „De Heerenveense Koerier“, dan als voortzetting van de Hepkema genoemd worden. Abonné's enz. worden niet zonder dat men uitdrukkelijk uiting geeft het tegendeel te wensen, automatisch ingenomen en ontvangen in het vervolg 1945. „De Heerenveense Koerier“. We en dat we tot volle leverdeheid van de lezers onze taak mogen uitvoeren, mogen bijdragen tot een juiste, objectieve voorlichting van ons volk.

Door de N.B.S. is tot waarneming burgemeester van Heerenveen benoemd de heer E. de Haan uit Heerenveen. De heer de Haan is langen tijd gegijzeld geweest en na de terechtsprekking van inspecteur Wilters ondergedoken, daar hij door de Duitsers als represaille gezocht werd. Voor den oorlog heeft hij als raadslid ook raads de gemeente gediend. Het is een gelukkige keuze geweest en we heten onze tijdrijken burgemeester van harte welkom.

HEERENVEEN BEVRIJD.

Langzaam maar zeker zagen we reeds enkele weken de bevrijdende legers onze woonplaats naderen. En hoe dichter de legers naderbij kwamen, des te groter werd de spanning. Dit werd nog vergroot toen onderdagmiddag patrouillerende tanks dus in Mirda waren doorgedrongen en de bevrijding bijna een feit waanden daaronder volgende Vrijdag vergde dan ook

verder af schenen dan ooit. Daarbij kwam nog het springen der bruggen en het nemen van de verschillende andere voorzorgsmaatregelen door de Dt. en we meenden dat er nog hard gevochten zou moeten worden al eer de bevrijding een feit zou zijn. En zo werd het Zaterdag, en de berichten, die de posties der Canadezen meldden, terwijl nu ook van verschillende kanten het schieten duidelijkste horen was.

Toen tegen den avond nog geen troepen in de plaats waren doorgedrongen, leek alles er op, dat er opnieuw een dag van spanning bij zou komen. Maar plotseling W. van de Hoofdbrug aan, dat het toch eindelijk waar zou worden, en dat nu ook Heerenveen aan de beurt kwam om bevrijd te worden. Wel werd nog strijd geveerd, vóórdat de Canadezen over de vernielde bruggen zouden zijn, doch toen Zondagmorgen het daglicht aanbak, waren de bruggen weer neergehaald en in geen velden en wegen meer Duitsers te bekennen.

Heerenveen was bevrijd!

Na korte tijd begonnen reeds lange stromen geallieerd materiaal, om zich te rijden en was de bevrijding der plaats.

En nu zouden we de stemming in de plaats willen beschrijven, doch hier moeten we wel bekennen, dat we daartoe niet in staat zijn. De grote blijdschap en opluchting, die op aller gezichten was te lezen, het enthousiasme waarmee de doortrekkende troepen werden toegejuicht, het is onbeschrijflijk. Er gebeurden dingen, die we in de vijf jaren bezetting als onmogelijk waren gaan beschouwen, overal Oranje, joden liepen vrij op straat, landverraders werden gearresteerd. „De Koerier“ werd openlijk op straat verkocht, kortom, we dachten dat we droomden, zoo vreemd en onwennig was alles. Maar God zij dank, het was nuchtere werkelijkheid, en langzaam maar zeker drong de volle betekenis tot ons door. VRIJHEID, wafelen nooit genoeg te waarderen goed, wanneer men nog de drukkende last van vijf jaar bezetting voelt. Maar wat een verplichtingen legt het ons ook op. Nu moeten we nu alsnog beslist doen, wat anders onder de druk van dreigementen werd gedaan.

Laaten we tonen, die vrijheid waard te zijn en ons rustig en oerlelijk gedragen,

Dankbaarheid vervult ons, wanneer we bedenken, hoe weinig slachtoffers er zijn gevallen en hoe weinig er verhoudingsgwijs is verwoest. En des te dieper is daarvoor het medeleven met de nabestaanden van hen die hun leven gaven. S. v. d. Laan, B. v. Ens en J. Kruis. Grote woede en verachting komt bij ons op als we denken aan de laffe moord op v. Ens en v. Laan, v. d. Laan die werd doodgeschoten nadat de Dt. reeds de wille vlaggen harden vertoond. Bouwe v. Ens, die vreselijk mishandeld en daarna doodgeschoten en in het land neergesmeten werd.

Sieger, Bouwe en Jan, jullie gaaf je leven voor de bevrijding van ons land. Wij zullen je niet vergeten en zullen trachten jullie waardig te zijn, door ons in volde overgave en met opofferingsgezindheid te werpen op de taak van wedergeboorte. Ook wij willen onze plicht doorzoeken zo als jullie het deden.

En zo stormen de gevoelens op ons af, we voelen het ene ogenblik tranen opkomen, terwijl het volgende ogenblik de blijdschap over de bevrijding, het weer vrij het is een overvloedig gevoel, dat ons redurende ons gehele verdere leven bij zal blijven.

En zo moeten we weer het leven in, eerst is ons afgenomen, maar onze taak verzwaaard. We zullen nu als vrije Nederlanders ons land moeten herbouwen en moeten trachten zo spoedig mogelijk tot normale toestanden terug te keeren, E. allen tezamen en ieder persoonlijk nemen we ons voor om daartoe naar vermogen bij te dragen. J. S.

FRONTNIEUWS.

Hoewel „De Koerier“ getracht heeft om, zoveel mogelijk de mensen op de hoogte te houden van hetgeen er aan de fronten en in de wedergeallieerde wereld gebeurt, elke kijk op de situatie aan het front in het Westen hebben verloren. We zullen ons dan ook van nu af voornamelijk beperken tot het geven van den toestand zoals die vanmorgen, 16 April, volgens de radioberichten was aan de verschillende fronten.

De strijd in ons land.

Een juiste kijk krijgt men nog niet op de toestand in Nederland. Vooral de laatste dagen hebben de Canadese legers snelle overwinningen gemaakt en heeft de over-

Hierboven een afschrift van een deel van de uitgave van De Heerenveense Koerier, van 16 april 1945, zoals deze bewaard is door Margriet de Lange-Kruis. In deze eerste legale uitgave de belangrijkste gebeurtenissen rond de bevrijding van Heerenveen, waarin ook een verwijzing naar de dood van de verzetsmannen Sieger van der Laan, Bouwe van Ens en JAN KRUIS.

De Heerenveense Koerier is voortgekomen uit de illegaaliteit, mede omdat de „Hepkema“ (Het Nieuwsblad van Friesland), onder leiding van haar hoofdredacteur Hendrik Steenaart, de gehele oorlog door de spreekbuis van de Duitse bezetter was geweest. Direct na de oorlog verdween de ooit zo populaire Hepkema, waarvoor de Friese Koerier, als opvolger van De Heerenveense Koerier, uiteindelijk in plaats kwam.

Hiernaast, in dezelfde uitgave van De Heerenveense Koerier, van 16 april 1945, de drie overlidensadvertenties van JAN KRUIS, Sieger van der Laan en Bouwe van Ens.

Heden overleed plotseling voor eer en trouw, op de Kavelstrook bij Heerenveen, onze geliefde Zoon en Broeder

JAN H KRUIS,
in den ouderdom van 41 jaar.

Luinjeberd, 14 April 1945.

Wed. H. KRUIS en Kinderen.

De plechtige gezongen Uitvaart is bepaald op Dinsdag 17 April, 's morgens 10 uur (off. tijd). Daarna de begrafenis op het R.K. kerkhof aldaar.

** Tijdens het vervullen van zijn plicht als Nederlander werd van ons weggerukt onze geliefde Man en Vader

SIEGER VAN DER LAAN,
op de leeftijd van 38 jaar.

Als ik omringd door tegenspoed, Bezwijken moet, Schenkt Gij mij 't Leven.

Heerenveen, 14 April 1945.

Mr. Halbe Binnerstraat 49.

De diepbedroefden,

B. v. d. LAAN—FREDERIKS en Kinderen.

De teraardebestelling is bepaald op Woensdag 18 April, na de rouwdienst des namiddags te 2 uur in de Geref. Kerk te Heerenveen.

** Op Vrijdag 13 April bracht het offer van zijn leven, voor de bevrijding van ons land en de strijd voor Waarheid en Recht, onze strijdmakker BOUWE VAN ENS.

Zijn standvastigheid blijft ons ten voorbeeld.

De begrafenis zal plaats hebben te Nijehorne op Dinsdag 17 April, des namiddags 1 uur vanaf Café Schreur. Zijn Kameraden.

<p>dorf werd n Graz viel</p> <p>Britsche bommen- n bombar- se spoor- n en Tsi</p> <p>olof toch Russisch- in San</p> <p>ouwdienst die door voond. In een rede, acht.</p> <p>on door de von Papen, zoon van</p> <p>er is door kenhousen rchief van van Heer van contrôle</p>	<p>Begrafenis Bouwe van Ens te Nijehorne.</p> <p>Natuur — wat deert haar Uw vreugde, uw leed? Ze is zielloos liellijk En reedloos wreed.</p> <p>Aan deze woorden van De Geneset lachten we Dinsdag 17 April op het kerkhof te Nijehorne. Bij stralende zonneschijn, groenend geboomte en jubelend vogelkooft droegen we ten grave het reedloos wreed gemartelde lichaam van Bouwe van Ens. In leven contactpunt in de Landelijke Organisatie voor Nijehorne e.o. In café Schreur stond hij opgebaard, gedekt door de driekleur, omzeven door een achttal bloemstukken. Vóór Ds. Pijnacker Hordijk de lijdendienst begon, traden een 20-tal medestrijders, gewapend, in uniform aan en betrokken de laatste wacht voor kameraad Van Ens.</p> <p>Nadat de predikant Ps. 90 gelezen had en het laatste gedeelte van Rom. 8 sprak hij naar aanleiding van Rom. 8 : 35—37. Ds. wijst er op, dat Bouwe van Ens, als Paulus wist: Geen verdorpenis, doch verzoening door Christus en ook geen schetslag van de liefde Gods, niet door vercrugging, noch door benauwdheid, vervolging, honger naaktheid, gevaar, zwaard. Dat is ook de troost voor de weduwe en de kinderen. Deze groote smart zal hen niet kunnen scheiden van de liefde Gods.</p> <p>Wat zou een mensch als hij geen geloof had! En wij anderen? Zullen wij scheiding brengen door wraak? Nederland zal berijzen, maar niet door het bloed van vermoorde landverraders doch door het bloed van martelaren des geloofs, zooals Van Ens er een is geweest.</p> <p>Na een dankgebed dragen de kameraden van Ens uit en het is een lange stoet die tusschen de langs den weg geschaarden gratwaarts schrijdt.</p> <p>Nadat de kist was neergelaten trad de Districts Operatieleider naar voren, die in eenvoudige woorden het werk van Bouwe herdacht. Hoe hij dag en nacht klaar stond om hulp te verleenen aan de verzetsgroep door het vervoeren van uitgeworpen wapens. Dit kwam bevestigen Bertus, contactpunt Heerenveen, die met Van Ens gevangen had gezeten in Crackstate. Hij getuigde van de opbeurende goed, ondanks de wrede martelingen nog getoond.</p> <p>Hofkamp wilde tegen dezen mensch van</p>	<p>de daad geen rden gebruiken. „De laatste dagen hebben onze harten stil met jou gesproken.</p> <p>Meester Leemmer van Iubbega sprak als vriend en medegetroffene woorden van herinnering en opheuring Noemde Van Ens een voorbeeld van trouw beginsel en moed.</p> <p>De leider van het peleton sprak een „Rust in vrede" namen de verzetsgroep Katlijk, Mildam, Oude in Nijehorne, terwijl voor de aanwezige leden de heer Oosten woorden van grooten dank uitsprak iegens Van Ens, „een groot karakter, een edel mensch".</p> <p>De heer Lebbing dankte nu namens de familie voor de hulp van de bureu ontvangen en voor de eer dezen middag aan Bouwe van Ens gebracht, aan hem, die gestreden heeft voor een samenleving, rustend op de zuilen van het Christendom Recht, Waarheid, Liefde, Trouw.</p> <p>Ds. Pijnacker Hordijk dankt dan na gelezen te hebben Gez. 249 : 6 (O B).</p> <p>Dan wacht ons jaante na d'orkanen, De palm na 't zwaard, de kroon na 't kruis, En na het pelgrimspad der tranen De blijde rust ligt wachtwaite</p> <p>Uitvaart en waardebestelling Jan H. Kruis.</p> <p>HEERENVEEN 17 April. Een stralende voorjaarszon bescheen de plaats onzer inwoning. Maar de vlaggen, die zoo feestelijk het overwintende leger hadden welkom geheelen, hingen nu halfstok, want eedroefve rouwstoet reed er de straten door.</p> <p>Kameraden uit de illegale beweging hadden hun gevallen strijdmakker, Jan H. Kruis van Luinjebeid, die op de Kavelstrook te Heerenveen sneuvelde als slachtoffer van zijn vaderlandsche plicht, van zijn woning gehaald en begeleid hem mede gevolgt door een groote schare vrienden en dorpsgenooten, naar de R.K. kerk, waar een H. Mis van requiem (met assistentie) werd opgedragen.</p> <p>Na deze plechtig dienst ging de stoet verder naar de R. Kath. begraafplaats. Drie priesters in kloorkatlijk ornaat, vooraf gegaan door koorzangen, gingen voorop. Daarna leden van de N.B.S.-gevechtsgroep, waartoe Kruis behoorde, en achter de lijkwagen de andere medestrijders van de beweging en tot een belangstellenden.</p> <p>Op de begraafplaats aan den Rottumerweg was een groot aantal belangstellenden samengestroomd.</p>	<p>Bij het betreden van den doortrakke zong het kerkkoor een doodenlied.</p> <p>Nadat de kist, welke was gedekt met de vaderlandsche vlag, in de groeve was neergelaten, en uit acht geweren drie salvo's boven het graf waren gelost, werd door pastoor Frank de liturgische handelingen verricht. Daarna hebben een zestal sprekers het woord gevoerd.</p> <p>De waarn. burgemeester De Hian vertolkte de gevoelens van heel de gemeente en wees op het groot-menschelijke werk van Kruis en zijn arbeid in diens van het vaderland. De commandant en een lid van de gevechtsgroep, waartoe Kruis behoorde, schelsten hem als goet kameraad en uitnemend medewerker. De heer E. Vernimmen voerde het woord namens de staf van de N.B.S., een broeder naast afscheid namens de familie en de heer G. van Dam van Spitsendijk namens de dorpsgenooten van Terband en Luinjebeid. De laatste sprak de hoop uit, dat ook dit graf moge bijdragen tot hereeniging van ons volk.</p> <p>Zeer onder den indruk van deze aangrijpende plechtigheid verlieten de aanwezigen het kerkhof.</p> <p>Bekendmaking aan het Nederlandsche Volk. (Vervolg).</p> <p>Ten vierde: Benoemingen in de Nederlandsche uitvoerende en rechterlijke macht zullen plaats hebben door de bevoegde Nederlandsche autoriteiten overeenkomstig de Nederlandsche wet. Gedurende de militaire phase zullen de bevoegde vertegenwoordigers van de Nederlandsche Regering den Opperbevelhebber bijstaan bij het oewerkstelligen van die vervangingen en het doen van die benoemingen, welke noodzakelijk zullen blijken.</p> <p>Ten vijfde: de Nederlandsche militaire en burgerlijke autoriteiten zullen behoudens de buitengewone bevoegheid van den Opperbevelhebber in gebieden waar militaire operaties ondernomen worden en onverminderd de bijzondere voorzietingen, welke noodig geacht zullen worden voor de Geallieerde troepen in gebieden, welke van vitaal militair belang zijn, verantwoordelijk zijn voor het burgerlijk bestuur.</p> <p>III.</p> <p>Gelet op het voorgaande wordt op U allen een beroep gedaan om onmiddellijk</p>	<p>en te velen Milita Oppe krach dinge Die U op leene Nede noote derla te ste en de te bl functi struct besta beste Ald wijze land den o heid aan c</p> <p>Voll De appe Fa. V conta gwa in hu waard</p> <p>Aang en P nog alles bonn recht zelf van na o elkan C.A</p> <p>Inwo I wo Nood bewa bonaa Verar</p>
--	---	---	--	--

Hierboven een afschrift van een deel van de uitgave van De Heerenveense Koerier, van woensdag 18 april 1945, met een verslag van de begrafenisplechtigheden van Bouwe van Ens en JAN KRUIS.

Aanvullende onderwerpen

Hierna enkele onderwerpen die op zichzelf staan (lees ook de bijschriften).

Nabestaanden van Jan Kruis overwogen nu een actie om voor een blijvende nagedachtenis van Jan Kruis een nieuw monument voor hem op te richten in Luinjeberd, niet ver van de onheilsplek op de Kavelstrook.

De bronzen kop van hem van het omslag van deze publicatie wordt dan door de schrijver dezes - om niet - aangeboden.

Op initiatief van de naaste bureu van de familie Kruis te Luinjeberd verzamelden direct na de begrafenis van JAN KRUIS zijn dorpsgenoten geld in voor het grafmonument op de foto hiernaast.

Bij de vermelding in het bevolkingsregister staat alleen "Jan Harm". De toevoeging "Hendrik" op de grafsteen is (volgens oud gebruik) het patroniem van de vader van JAN.

Op 20 oktober 1945 werd dit grafmonument door de schenkers overgedragen aan de familie van Weduwe Kruis. Zie ook de foto op de pagina hiernaast.

Helaas is dit monument (incl. de stoffelijke resten) van JAN KRUIS in 1991, door een misverstand tussen de familie Kruis en de Gemeente Heerenveen geruimd. Restanten van het stoffelijk overschot zijn toen herbegraven op het ereveld van militaire oorlogsslachtoffers in Loenen (Veluwe). Zie onderste foto. Een middenhandsbeentje van JAN KRUIS is sindsdien, als relikwie en als aandenken aan deze oorlogsheld, naast stukjes gebeente van martelaren uit de vroeg-christelijke kerk, bijgezet in het hoofdaltaar van de Katholieke kerk te Heerenveen.

Op 20 oktober 1945 kwamen, na de overdracht van het grafmonument van JAN KRUIS aan zijn familie, ook zijn oude verzetskameraden (uit de N.B.S.-groep van Harm Smink) nog eens bij elkaar.

De vierde van links is Jopie Sijsma, met rechts naast hem respectievelijk Jelke Elgersma, Roel Hoekstra en Klaas Boersma

Een verslag van de plechtige overdracht leest u in het krantenknipsel hiernaast.

Grafmonument JAN KRUIS

De „Streek“ eert zijn in de strijd gevallen held

HEERENVEEN, 20 Oct. Hedenmorgen had alhier op het Rooms-Katholiek kerkhof de plechtige overdracht plaats van het grafsteen, geschonken door de leden van de z.g. „Streek“ in Oud-Loosdrecht, aan de fam. Wed. Kruis te Luinjeberd, en geplaatst op het graf van Jan Kruis, die als illegaal strijder voor zijn Volk en Vaderland op de Kavelstrook is gevallen. Hierbij werd in het Friesch het woord gevoerd door den heer G. van Dam, h.d.s. te Terband, uit naam van de ingezetenen ten den Eerwaard. den heer pastoor van Heerenveen.

Spreker haalde in korte bewoordingen herinneringen aan de bezettingstijden op en memoreerde de groote vreugde en dankbaarheid waarmee ons volk de bevrijding begroette, waarvoor Jan Kruis zijn leven liet. Als zoovele anderen greep ook hij naar het zwaarste en laatste middel, dat door ons zoo weinig mogelijk moet en mag worden gebruikt: het wapen! om zijn aandeel te leveren voor onze bevrijding. Zelf heeft hij die niet mogen beleven.

Door het schenken van deze gedenksteen hoopt spreker, dat er een band zal worden gelegd, minder vergankelijk dan die gelegd werd, toen „wij tezamen kwamen, om onzen dorpegenoot, Jan Kruis naar zijn laatste rustplaats te brengen“, een band, die ons wederzijds aan elkaar verbindt en die ons de kracht zal geven met elkaar te helpen bouwen aan de nieuwe gemeenschap, die komende is; de nieuwe gemeenschap, die nog door kruiddamp en twist en nieuwe oorlogsdreiging aan he, oog ontrokken, maar die komt, als ook wij het willen. Deze steen zal een getuigenis

willen. Deze steen zal een getuigenis zijn niet alleen van onze dankbaarheid voor wat hij, wiens naam er op gebetteld staat, voor ons heeft gedaan, maar tevens van het willen om eendrachtig te bouwen aan de toekomst. Daarna verklaarde hij de grafsteen te hebben overgedragen en kreeg pastoor Frank het woord.

Hoewel wij katholieken niet de gewoonte hebben op plaatsen als deze veel woorden te spreken, aldus de pastoor, heb in me, genoegen, toen het mij gevraagd werd, mij bereid verklaard om hier een enkel woord te zeggen. Daarop zeide spreker, dat hij wist, dat er voor de familie een groote troost was in hun geloof.

Jan was niet alleen een strijder voor koningin en vaderland, maar ook een strijder voor den Grooten Koning Jezus Christus en voor een later Vaderland. Wij hopen hem weer terug te zien en dat ieder Jan Kruis in gebed zal gedenken.

Na het spreken van den pastoor dankte de heer van Dam het vrij talrijke publiek, dat was opgekomen om deze plechtigheid bij te wonen en speciaal te vrienden van den gevallen, oud-illegalen, die ook getuige wilden zijn van deze gebeurtenis.

Hij dankte vooral hen, die „initiatief tot deze aanbidding hadden genomen en de dames Feenstra van Luinjeberd, die de praktische uitvoering van het initiatief hadden bewerkstelligd.

Namens de familie dankte een broer van den overledene allen die mee hadden gewerkt voor de schenking van 't grafmonument, de sprekers en aanwezigen.

Het grafmonument is uitgevoerd in zwart graniet, waarboven een wit marmer kruis. Op de inscriptieplaat staat de spreuk gebetteld: „Niemand heeft grooter liefde, dan hij die zijn leven geeft voor zijn vrienden. Joh. 15 : 13.

In het voetstuk staat gebetteld: „Als een held voor het Vaderland gevallen“ Zijn Dorpegenooten.

Jan Harm Kruis

Veehouder
26.03.1904 Luinjeberd
14.04.1945 Heerenveen
Gesneuveld
NBS

KRUIS Jan Harm

geboren op 26 maart 1904 te Luinjeberd
overleden op 14 april 1945 te Heerenveen
beroep: Veehouder
laatste woonplaats: Terband

J. H. KRUISSTRAAT

van de Fok in n.o. richting naar de hoofdingang van het Sportpark.
(aldus genoemd bij raadsbesluit van 15 januari 1946; voordien was de naam "Hoofdstraat", zulks ingevolge rbs. Aengwirden van 9 dec. 1925). De straat is aangelegd in 1925.

Jan Harm Kruis, veehouder, werd te Luinjeberd geboren op 26 maart 1904. In de tweede oorlog was hij lid van de Nederlandse binnenlandse strijdkrachten (N.B.S.). Op 14 april 1945 des daags voor de bevrijding, sneuvelde hij bij de Hooibrug onder Haskerdijken.

Zie ook bij Sieger van der Laan(straat).

Het Sportpark met toegangspoort en tribune - waarnaar de J.H. Kruisstraat leidt - werd aanbesteed en gegund in februari 1927.

Opvallend is dat in het archief van het Verzetsmuseum Friesland, omtrent JAN KRUIS, alléén bovenstaande twee dossierstukken (let op: mèt foutieve informatie omtrent de plek waar hij sneuvelde!) plus de twee afgebeelde foto's van de J.H. Kruisstraat bewaard worden. In het Rijksarchief te Leeuwarden bevinden zich slechts de foto's van de begrafenis van JAN KRUIS (zie pagina 20 en 21). Alleen het archief van het Museum Willem van Haren te Heerenveen bevat wat meer documenten, waaronder de geschriften, zoals in dit In Memoriam geciteerd.*

* Op 4 mei 2000 werden de straatnaambordjes van de drie Heerenveense verzetshelden Van Ens, Van der Laan en Kruis "gemoderniseerd". Sindsdien hebben de straatnaambordjes de toevoeging: "Verzetstrijder 1940-45". Deze toevoeging is tot stand gekomen, op initiatief van de zoon van Van der Laan, dr. B.S. van der Laan.

De Koerier
14 april 1955

Vandaag tien jaar geleden

Gevecht aan de Kavelstrook

De groep van de ondergrondse die na een kort gevecht in Haskerdijken de nacht in een schip ergens in de Deelen moest doorbrengen, zond in de vroege morgen van Zaterdag 14 April patrouilles uit voor verkenningen bij de Hooibrug. Het bleek, dat de brug nu door de Duitsers zwaar bezet was. Een gevecht tegen zo'n overmacht was niet te riskeren en daarom werd besloten zich aan te sluiten bij andere groepen. Op de tocht naar de Kavelstrook ontmoetten de NBS-ers Canadese pantserwagens en zij konden de geallieerde vrienden behulpzaam zijn bij het slaan van een noodbrug voor een verder oprukken naar Tijnje. Sectiecommandant Wim (Sieger van der Laan) ging met de Canadezen mee als tolk.

In de buurt van Tijnje stootte de Canadese tankspits op een groep Duitsers, die zich in de berm langs de weg in gaten hadden verschanst. Veel vechtlust hadden de Moffen toen al niet meer en na enkele schoten kwamen de witte doeken te voorschijn. Op order van de Canadese commandant verliet Wim de pantserwagen om als tolk te fungeren. Drie Duitsers lieten hem gaan, maar de vierde — waarschijnlijk de commandant — trok onverwacht zijn revolver en schoot Wim lafhartig neer. Een van de laatste gruweldaden die de Moffen hier hebben bedreven kostte een uitstekend kameraad in het verzet het leven, op de dag dat de bevrijding zou komen. De Canadezen waren woedend en zij schoten net

zolang totdat het niet meer nodig was krijgsgevangenen te maken.

Meer slachtoffers

De NBS moest die dag nog meer zware tol betalen. Aan de Kavelstrook sneuvelde Jan Kruis, bij Scharsterbrug de als verkenner voor de Canadezen fungerende Tsjech Richard Jung en in een hevig gevecht bij Ureterp lieten niet minder dan vijf man van de ondergrondse het leven.

Het materiaal van de Duitsers was niet veel bijzonders meer en zij stroopten de omgeving van Heerenveen af om wagens te vorderen voor de terugtocht. Zij kwamen daarbij ook aan de Kavelstrook, waar twee secties van de NBS in kantonnement lagen. Eén van die secties had pech, de Moffen kwamen juist naar de boerderij waarin de groep lag. Het risico van te worden ontdekt kon niet worden genomen en de ondergrondse opende zelf het vuur. In het andere kantonnement had men de situatie gelukkig goed begrepen en direct viel men als steun de Duitsers in de rug aan. Het ging even hard tegen hard en aan beide kanten vielen slachtoffers. Jan Kruis raakte helaas zwaar gewond en hij overleed enige uren later.

Onder zwaar vuur

De wapens die de vorige dag met levensgevaar uit Nieuweschoot waren gehaald hadden goede diensten bewezen. Jammer was het, dat een van de Duitsers aan de Kavelstrook kans zag te ontdekken en dus de gelegenheid had versterking op te trom-

melen. Spoedig kon men in het kantonnement troepenverplaatsingen waarnemen vanuit Heerenveen in de richting van de Kavelstrook. Veiligheidshalve heeft men toen de gevangenen maar laten gaan en zelf tijdelijk een ander onderkomen gezocht. Wat goed gezien was, want even later lag de Kavelstrook onder zwaar Duits vuur. Eerst tegen de avond dropen de Duitsers weer af en konden de manschappen hun oude kantonnement weer opzoeken.

Op nog twee andere plaatsen is Zaterdag 14 April hevig gevochten. In Scharsterbrug, waar Richard Jung eerst op de fiets en later te voet voor de Canadese gevechtswagens uitging om de Duitse stellingen aan te wijzen. Toen hij in de berm liggend even het hoofd ophief om een villa te verkennen werd hij door twee kogels dodelijk getroffen. Richard, een Tsjech, stierf de heldendood in een ver land, dat hij tijdens zijn onderduikersperiode had liefgekregen.

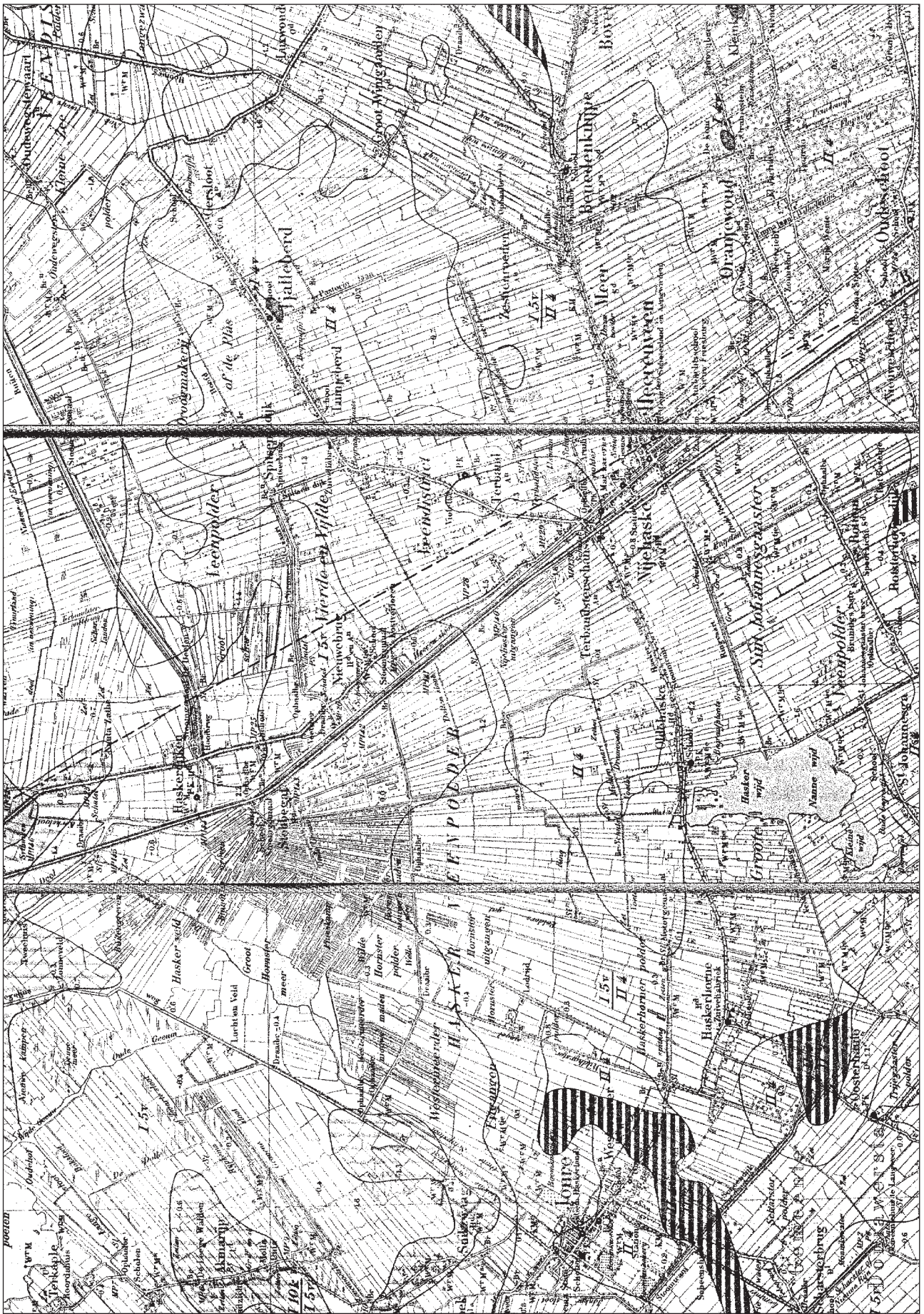
Slag bij Ureterp

In Ureterp had de NBS ruim dertig Duitsers en landverraders krijgsgevangenen gemaakt. Op 't moment dat ieder ogenblik de Canadezen konden komen kwam het tot een vuurgevecht met een sterke groep Duitsers, waarbij vijf verzetsstrijders sneuvelde. Overigens kregen de Duitsers geen gelegenheid om met de bevrijde vrienden naar veiliger oorden te trekken, want inmiddels waren de Canadezen verschenen.

Heerenveen zag Zaterdag 14 April de eerste Canadese

gevechtswagens binnenrijden. Alle bruggen in de plaats waren toen opgeblazen en zo kreeg men de eigenaardige situatie, dat het Zuidelijk deel van Heerenveen in geallieerde handen was, terwijl aan de Noordkant van de vaart nog Duitsers patrouilleerden. De volgende morgen echter — op Zondag 15 April dus — rolden de pantserwagens door de plaats om de doorstoot voort te zetten in Noordelijke en Westelijke richting. Toen trokken ook secties van de NBS, met gevangenen in hun midden, onder gejuich van de burgers de plaats binnen en marcheerden naar het Gemeenteplein. Drachten werd op Zaterdag 14 April bevrijd door de tankgroep die uit Ureterp verder oprukte.

De algehele bevrijding van Friesland heeft zich verder in een paar dagen voltrokken. Zondag 15 April waren Leeuwarden en Sneek aan de beurt, de volgende dag Franeker en weer een dag later Lemmer en Harlingen. Vooral daar waar de Duitsers op een hoekje bijeen waren gedreven is nog hevig gevochten. In de buurt van Dokkum Nieuwezijlen maakte de NBS het de terugtrekkende Duitsers lastig en rond de kop van de Afsluitdijk — vooral Pingjum was slagveld — hielden de Duitsers verbeten stand tegen de Canadezen en ondergrondse. Op 18 April werd Makkum bevrijd en toen was geheel Friesland in handen van de geallieerden. Bij Lemmer ontweken de Duitsers — zo'n 2000 man — des Dinsdags de slag door zich in te schepen.

Gedeeltes uit een topografisch/militaire kaart (schaal: 1 : 50.000) van Heerenveen en omgeving in 1927 - 1932.

Staf Inspecteur Generaal
der Krijgsmacht

De Zwaluwenberg
Utrechtseweg 225
1213 TR Hilversum

Datum : 22 augustus 2001

Bijlage(n):

De heer G.J. de Haan
Postweg 51
6741 BB LUNTEREN

Nummer 010314/001

Onderwerp Bemiddeling

Geachte heer De Haan,

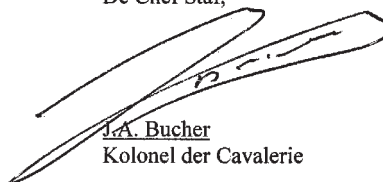
Uw brief van 23 juli 2001 aan Zijne Koninklijke Hoogheid Prins Bernhard der Nederlanden, houdende uw verzoek om postume toekenning van het Verzetshedenkingskruis aan wijlen de heer Jan Harm Kruis, is voor verdere behandeling aangeboden aan de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht.

Namens de Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht deel ik u het volgende mede. Het Verzetshedenkingskruis is ingesteld bij Koninklijk Besluit van 29 december 1980, nr. 104 (Stb. 715). De toekenning geschiedde door het Nationaal Comité Verzetshedenkingskruis en kon onder andere worden verleend aan een ieder die behoorde tot een erkende verzetsgroep of heeft behoord tot de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten in bezet gebied. De sluitingsdatum voor aanmelding voor genoemde onderscheiding is diverse malen bijgesteld. Als definitieve sluitingsdatum voor aanmelding is vastgesteld 1 april 1984.

Bij beschikking van de Minister van Binnenlandse Zaken van 25 februari 1987 werd de definitieve sluitingsdatum voor de afwikkeling van tijdig ingediende verzoeken om toekenning van dit kruis bepaald op 31 december 1987. Het Comité Verzetshedenkingskruis werd bij gezamenlijk besluit van 2 mei 1988 van de Ministers van Binnenlandse Zaken, van Defensie en van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur, ontbonden. Hoewel ik grote bewondering en respect heb voor de verdiensten van wijlen de heer Jan Harm Kruis, is het in verband met het vorenstaande helaas niet meer mogelijk verzoeken om toekenning van dit kruis in behandeling te nemen.

Met begrip voor uw gevoelens en opvattingen vertrouw ik erop u hiermede voldoende te hebben geïnformeerd en wens ik u alle goeds voor de toekomst.

De Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht,
Voor deze:
De Chef Staf,

J.A. Bucher
Kolonel der Cavalerie

Bezoekadres
Utrechtseweg 225
HILVERSUM

Telefoon (035) 5 77 66 33
MPC 55B
MDTN 558
Fax (035) 5 77 66 30

In Uw dankbare herinnering blijve leven
en in Uwe godvruchtige gebeden
worde herdacht

JAN HARM KRUIS

geb. te Luinjeberd 26 Maart 1904, in den
strijd voor de bevrijding van het vader-
land gesneuveld op de Kavelstrook bij
Heerenveen 14 April 1945.

Niemand heeft grooter liefde dan hij, die
zijn leven geeft voor zijn vrienden.
Joh. 15. 13.

Hij wilde liever eervol sterven, dan in
verachting leven. *II Macch. 6. 19.*

Zoo stierf hij en liet niet alleen aan de
jongeren, maar ook aan het grootste deel
van het volk een voorbeeld na van edele
gezindheid en een herinnering aan waar-
achtige moed. *II Macch. 6. 31.*

Erbarm U mijner naar Uw genade, o God.
Delg mijn misdaden uit naar Uw groote
ontferming.
Wasch mij vlekkeloos schoon van mijn
schuld
En reinig mij van mijn zonde.

Ps. 50 : 3. 4.

Hij ruste in vrede.

W. Pasveer - Heereaveen

Heden overleed plotseling voor eer van zijn vaderland, op de Kavelstrook bij Heerenveen, onze geliefde Zoon en Broeder

Jan H. Kruis,

in den ouderdom van 41 jaar.

Ons overtuigd houdende van Uwe deelneming, bevelen wij den dierbare overledene in Uwe Godvruchtige gebeden aan.

Luijbeerd, 14 April 1945.

Wed. H. KRUIS
en kinderen.

De plechtige gezongen Uitvaart is bepaald op Dinsdag 17 April, 's morgens 10 uur (off. tijd). Daarna de begrafenis op het R. K. kerkhof aldaar, waarbij U beleefd wordt uitgenoodigd den dierbare overledene de laatste eer mede te bewijzen.

Verkleinde afbeelding van de originele rouwkaart. De rafels aan de buitenzijde zijn niet van de ouderdom, maar hoorden bij het schaarse papier dat de drukker nog aan het eind van de oorlog op voorraad had. Veel familieleden, vrienden en kennissen kregen deze kaart, vanwege niet werkende posterijen, veel te laat om op tijd bij de begrafenis van JAN KRUIS aanwezig te zijn.